

Emilia Soidinaho & Jenni Kuoppala

”No se vaatii sitä pedagogista osaamista, mut sit se vaatii toisaalta myös työkokemusta”

Varhaiskasvatuksen opettajien käsityksiä uuden varhaiskasvatuslain määrittelemästä erityisen tuen osaamisesta ja tehtäväalueiden jakamisesta

Opinnäytetyö

Syksy 2019

SeAMK Sosiaali- ja terveystieteiden ala

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Emilia Soidinaho & Jenni Kuoppala

Työn nimi: "No se vaatii sitä pedagogista osaamista, mut sit se vaatii toisaalta myös työkokemusta": Varhaiskasvatuksen opettajien käsityksiä uuden varhaiskasvatuslain määrittelemästä erityisen tuen osaamisesta ja tehtäväalueiden jakamisesta

Ohjaaja: Tarja Tapio

Vuosi: 2019

Sivumäärä: 46

Liitteiden lukumäärä: 2

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia käsityksiä varhaiskasvatuksen opettajilla on uuden varhaiskasvatuslain määrittelemästä erityisen tuen osaamisesta sekä erityisen tuen tehtävien jaosta. Tutkimuksen teoriaosuudessa käsitellään varhaiskasvatuksen henkilöstörakennetta, kelpoisuusvaatimuksia ja osaamista sekä varhaiskasvatuksen laatua. Lisäksi teoriaosuudessa käsitellään erityistä tukea sekä erityisen tuen prosessin vaiheita ja tämän toteutusta varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena, eli laadullisena tutkimuksena. Haastattelu toteutettiin teemahaastatteluna, johon osallistui neljä (4) varhaiskasvatuksen opettajaa. Teemahaastattelu sisälsi kolme (3) pääteemaa; erityinen tuki varhaiskasvatuksessa, erityisen tuen tehtävät varhaiskasvatuksessa sekä erityinen tuki tulevaisuudessa. Analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia.

Tutkimustulosten perusteella varhaiskasvatuksen opettajat kokevat erityisen tuen osaamisen vaativan päivittäisessä työssä pedagogista osaamista, lapsen kehityksen tuntemusta ja monenlaista menetelmäosaamista. Varhaiskasvatuksen opettajat näkivät erityisen tuen pedagogiikan vaativan strukturointia, arviointia ja tietämystä lapsen tuen tarpeista.

Erityisen tuen tehtävien jaossa korostui varhaiskasvatuksen opettajan pedagoginen vastuu, mutta yhtä tärkeänä pidettiin myös henkilöstön yksilöllisten erityisosaamisalueiden hyödyntämistä osana erityisen tuen toteuttamista. Erityisen tuen osaamisen ja toteuttamisen haasteina puolestaan koettiin ajan puute, suuret lapsimäärät ja riittävä osaaminen. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamisen ja työnkuvan nähtiin painottuvan huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Avainsanat: varhaiskasvatus, varhaiskasvatuslaki, erityinen tuki, erityisen tuen prosessi, osaaminen, varhaiskasvatuksen opettaja, struktuuri

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Emilia Soidinaho & Jenni Kuoppala

Title of thesis: Early childhood educator's thoughts about special support competences in day-care and about the allocation of the special support tasks after the new early childhood education law

Supervisor(s): Tarja Tapio

Year: 2019

Number of pages: 46

Number of appendices: 2

The aim of this study was to find out what early childhood educators think about special support competences in day-care, and how they see the allocation of the special support tasks after the new early childhood education law.

The research method used was the qualitative research. We interviewed four (4) early childhood educators by using a theme interview. The theme interview had three (3) main themes: special support in day-care, special support tasks in day-care and special support in the future. The results of the study were analyzed by using content analysis.

The results of this study showed that early childhood educators see that special support competences require pedagogical competencies, knowledge about children's development, a diverse range of working methods, structures, assessment and knowledge about children's special support.

Early childhood educator's pedagogical responsibilities stood out in the division of the special support tasks. They also consider other personnel's special know-how to be important. The results indicated that lack of time, large group sizes and adequate competencies are the challenging factors when implementing special support in daycare. This research results also show that the early childhood educators see Bachelor of Social Services' competencies and job descriptions to focus on the co-operation with the children's providers.

Keywords: early childhood education, early childhood education law, special support in day-care, competence, early childhood educator, structure

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
Käytetyt termit ja lyhenteet	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
1 MALLIPOHJAN KÄYTTÖ ...	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
1.1 Tekstin kirjoittaminen	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
1.2 Kappalemuotoilu ja reunukset.....	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
1.2.1 Kuvion lisääminen.....	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
1.2.2 Taulukon lisääminen	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
1.2.3 Sisällysluettelo	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
2 TOINEN PÄÄOTSIKKO	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
2.1 Luetteloista.....	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
2.2 Numeroitu luettelot	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
LÄHTEET	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
LIITTEET	47

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, millaisia käsityksiä varhaiskasvatuksen opettajilla on uuden varhaiskasvatuslain määrittelemästä erityisen tuen osamisesta sekä tehtäväalueiden jakamisesta. Ajantasaisin varhaiskasvatuslaki (L 540/2018) astui voimaan 1.9.2018 tuoden mukanaan erilaisia uudistuksia, joista yksi merkittävimmistä vaikutti olennaisesti varhaiskasvatuksen henkilöstörakentamiseen. Tulevaisuudessa varhaiskasvatuksen moniammatillisissa tiimeissä työskentelevät sekä varhaiskasvatuksen opettaja, varhaiskasvatuksen sosionomi, että varhaiskasvatuksen lastenhoitaja. Tässä opinnäytetyössä keskitymme varhaiskasvatuslain näkökulmasta erityisesti juuri henkilöstörakennetta koskevaan uudistukseen.

Osaaminen on asiantuntijuuden ja ammattitaidon tärkein edellytys. Se muodostuu tiedoista, taidoista sekä tietyistä erityisosaamisen alueista, jotka ovat välttämättömiä määrättyjen työtehtävien hallitsemiseksi. Erityisosaamisen tehtäväalueet ovatkin syy siihen, miksi kyseinen ammatti on olemassa. Joissain tapauksissa osaaminen on myös yksi työyhteisön sosiaalista järjestystä määrittävä tekijä. (Karila & Nummenmaa 2001, 24.) Varhaiskasvatuksen maailmassa työyhteisön sosiaalisella järjestyksellä voidaan ajatella tarkoitettavan esim. sitä, millaisen ammattinimikkeen alla henkilö työskentelee tai sitä, kuinka paljon työkokemusta häneltä löytyy.

Koska halusimme tutkia osaamista vielä yksityiskohtaisemmin, valikoituivat varhaiskasvatuksen erityisen tuen tehtävät opinnäytetyön aihealueiksi omien mielenkiinnonkohteidemme pohjalta. Halusimme selvittää, millaista osaamista erityisen tuen tehtävät vaativat, millaisia erilaisia tehtäviä se sisältää sekä millaisin perustein tehtäväalueet jaetaan. Tässä opinnäytetyössä emme siis tutki mitään tiettyä, yksittäistä tuen tarpeen muotoa tai erityisen tuen diagnoosia. Erityinen tuki on tällä hetkellä myös erittäin ajankohtainen ja keskustelua herättävä aihe.

Halusimme saada tutkimuskysymyksiimme laajempia, syvällisiä näkökulmia, joten kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus oli oikea valinta tutkimusmenetelmäksi. Tutkimusaineistoa keräsimme teemahaastattelun avulla, johon osallistui neljä (4) varhaiskasvatuksen opettajaa samasta päiväkodista. Teemahaastattelumme sisälsi kolme (3) pääteemaa; erityinen tuki varhaiskasvatuksessa, erityisen tuen tehtävät

varhaiskasvatuksessa sekä erityinen tuki tulevaisuudessa. Analyysimenetelmänä käytimme sisällönanalyysia.

2 VARHAISKASVATUS

2.1 Varhaiskasvatuksen henkilöstörakenne

Varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa kolmena eri toimintamuotona; päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana. Edellä mainitut toimintamuodot kuitenkin hieman poikkeavat toisistaan, joten tässä opinnäytetyössä keskitymme näistä yleisimpään, eli päiväkodissa toteutettavaan varhaiskasvatukseen. Opinnäytetyömme näkökulmasta oleellisimpia eroja toimintamuotojen välillä ovat resurssit, henkilöstön koulutus, kelpoisuusvaatimukset sekä henkilöstörakenne ja -mitoitus. (Opetushallitus 2016, 16-17.)

Varhaiskasvatuslaissa säädetään varhaiskasvatuksen henkilöstöä koskevista asioista, mm. kelpoisuusvaatimuksista, ammattinimikkeistä sekä ennen kaikkea riittävästä henkilöstömäärästä (L 540/2018 6. luku). Varhaiskasvatuksen henkilöstörakenteessa onkin tapahtunut erilaisia muutoksia aina vuodesta 1973, kun laki lasten päivähoidosta astui voimaan. Tällöin esim. 3–6-vuotiaiden lasten kokopäiväryhmissä tuli työskennellä kaksi lastentarhanopettajaa sekä päiväkotiapulainen, alle 3-vuotiaiden ryhmissä kaksi lastenhoitajaa ja päiväkotiapulainen. Kun lakia sitten vähitellen vuonna 1981 ajantasaistettiin, tuli myös 3-vuotiaiden lasten ryhmissä olla lastentarhanopettaja. Samaan aikaan päiväkotiapulaisen ammattinimike muuttui lastenhoitajaksi. Vuonna 1992, joka kolmannella varhaiskasvattajalla tuli olla lastentarhanopettajan kelpoisuus ja lopuilla kasvatustehtäviin valmiudet antava toisen asteen ammatillinen koulutus (Onnismaa, Kalliala & Tahkokallio 2017, 6).

Varhaiskasvatuslain uudistusten avulla on ensisijaisesti haluttu parantaa varhaiskasvatuksen laatua. Tarkoituksena on, että jokaisen lapsen mahdollisiin tuen tarpeisiin pystyttäisiin uusien kelpoisuusvaatimusten avulla vastaamaan aikaisempaa laaja-alaisemmin (L 540/2018 25 §). Samalla on haluttu nostaa esiin varhaiskasvatuksen moniammatillisen henkilöstön erityisosaamisenalueita ja rooleja kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamisessa (Kuntatyönantajat, [viitattu 30.7.2019]). Laaja-alainen osaaminen syntyy henkilöstön koulutuksesta, vuorovaikutustaidoista, substanssiosaamisesta, pedagogiikasta sekä laadusta (Lastentarhanopettajaliitto, [viitattu 12.6.2019]). Ajantasaisin, 1.9.2018 voimaan astunut varhaiskasvatuslaki

säättääkin henkilöstöä koskevista määräyksistä siten, että vähintään kahdella kolmasosalla kasvatus-, opetus- ja hoitotehtävissä työskentelevällä tulee olla varhaiskasvatuksen opettajan tai varhaiskasvatuksen sosionomin kelpoisuus, puolella tästä opettajan kelpoisuus. Muilla kasvatustehtävissä toimivilla tulee olla vähintään varhaiskasvatuksen lastenhoitajan kelpoisuus. (L 540/2018 37 §.)

Tämän lisäksi on tärkeää ottaa huomioon myös lapsiryhmien muodostaminen sekä henkilöstön oikea mitoitus lapsimäärää kohden. Varhaiskasvatuslaki määrää, että päiväkodissa tulee olla riittävä määrä ammatillisen kelpoisuuden omaavia henkilöitä suhteutettuna lapsimäärään, ikään ja varhaiskasvatuksessa vietettävään aikaan. (A 753/2018 1 §.) Lapsiryhmiä muodostettaessa tulee miettiä tarkkaan myös niiden pedagogisia tavoitteita, lasten mahdollisia tuen tarpeita, ikää ja esim. sisarusuhteita (Opetushallitus 2018, 18).

Kasvatus-, opetus- ja hoitotehtävissä tulee olla vähintään yksi ammatillisen kelpoisuuden omaava henkilö enintään kahdeksaa yli kolmevuotiasta lasta kohden tai enintään neljää alle kolmevuotiasta lasta kohden. (A 753/2018 1 §). Yli kolmevuotiaiden lasten suhdeluvuista saattavat kuitenkin poiketa sellaiset kunnat, jotka ovat päättäneet pysyä aikaisemman varhaiskasvatuslain mukaisessa mitoituksessa 1:7 (Tehy, [viitattu 4.4.2019]). Lapsiryhmässä mahdollisesti olevaa avustajaa ei lueta kuuluvaksi henkilöstömitoitukseen (A 753/2018 35 §).

2.2 Varhaiskasvatuksen kelpoisuusvaatimukset ja osaaminen

2.2.1 Varhaiskasvatuksen opettaja

Uusi varhaiskasvatuslaki toi varhaiskasvatukseen mukanaan myös uudet ammattinimikkeet. Lastentarhanopettajia kutsutaan tästä eteenpäin varhaiskasvatuksen opettajiksi ja kelpoisuusvaatimuksena kyseiseen tehtävään on vähintään kasvatus-tieteen kandidaatin tutkinto. (L 540/2018 26 §.) Varhaiskasvatuksen opettajalla on pedagoginen vastuu oman ryhmänsä toiminnan suunnittelusta, suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä niiden arvioinnista ja kehittämisestä.

Tämän lisäksi varhaiskasvatuksen opettaja vastaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista. (Opetushallitus 2018, 16).

Varhaiskasvatuksen pedagogiikka syntyy erilaisissa arjen hetkissä, siirtymätilanteissa aina eteisestä vessaan, ulkoilu- ja leikkihetkissä, ruokailuissa, vuorovaikutustilanteissa sekä etukäteen suunnitelluissa toiminnallisissa hetkissä. Varhaiskasvatuksen opettajan pedagogiseen vastuuseen kuuluu, että hän ymmärtää tavoitteet, joiden valossa pedagogista toimintaa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan – miksi siis jotakin tehdään. Se vaatii tuntemusta lasten yksilöllisestä kehityksestä ja oppimisesta, lasten ajatusten kuuntelemista ja heidän osallisuutensa mahdollistamista, oppimisympäristöjen muokkaamista sekä keskusteluja muun henkilöstön, huoltajien ja moniammatillisten verkostojen kanssa. (Karila 2019, 9-11.)

2.2.2 Varhaiskasvatuksen sosionomi

Täysin uutena ammattinimikkeenä varhaiskasvatukseen tulee varhaiskasvatuksen sosionomi. Varhaiskasvatuksen sosionomin työtehtävissä toimiessa kelpoisuusvaatimuksena on vähintään sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, johon on sisältynyt vähintään 60 opintopisteen laajuiset, sosiaalipedagogiikkaan suuntautuneet opinnot (L 540/2018 26 §). Lakiuudistuksen jälkeen ammattikorkeakouluista ei siis enää valmistu varhaiskasvatuksen opettajia vaan varhaiskasvatuksen sosionomeja. Mikäli henkilö on kuitenkin suorittanut sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinnon (tässä tapauksessa sosionomi) lain voimaan tullessa, on hän pätevä toimimaan varhaiskasvatuksen opettajan tehtävissä. Sama pätee myös henkilöön, joka on hyväksytty opiskelemaan ammattikorkeakouluun kelpoisuusvaatimusten mukaisia opintoja vuoden kuluessa lain voimaantulosta, ja opinnot on suoritettu loppuun viimeistään 31.7.2023. (L 540/2018 75 §.)

Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan sekä erityisen tuen näkökulmasta että varhaiskasvatuksessa yleensäkin hyödyntää etenkin lasten ja perheiden laajan palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta (Opetushallitus 2018, 10). Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia arvelee, että varhaiskasvatuksen sosionomin työtehtävien painopiste tulee painottumaan moniammatillisen yhteis-

työn (mm. sosiaali- ja terveydenhuolto) toteuttamiseen, perheiden palveluohjaukseen sekä kasvatusyhteistyön ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen (Talentia HE 40/2018). Laajan palvelujärjestelmä osaamisen sekä lakituntemuksensa avulla, varhaiskasvatuksen sosionomi osaa ohjata ja neuvoa perheitä mahdollisen varhaiskasvatuksen ulkopuolisen avun piirin. Sosionomilla on myös laaja-alaista tietoa sekä julkisen, yksityisen että kolmannen sektorin palveluista (Diak, [viitattu 22.9.2019]). Erityisen tuen näkökulmasta varhaiskasvatuksen sosionomilla on koulutuksensa pohjalta valmiudet tukea lasta myös psykososiaalisten, toiminnallisten ja valtaistavien menetelmien kautta. Erityisesti yksilön osallisuuden, toimijuuden ja voimavarojen vahvistamista voidaan pitää varhaiskasvatuksen sosionomin erityisosaamisalueiden vahvuuksina.

2.2.3 Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja

Varhaiskasvatuksen lastenhoitajan työtehtävissä toimimisen kelpoisuusvaatimuksena on kasvatusta ja ohjauksen perustutkinto, sosiaali- ja terveysalan perustutkinto tai muu soveltuva tutkinto, jotka sisältävät tarvittavat lasten hoidon, kasvatuksen ja opetuksen opinnot (L 540/2018 28 §). Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja ja varhaiskasvatuksen sosionomi suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä muun varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa (Opetushallitus 2018, 18).

Varhaiskasvatuksen lastenhoitajan erityisosaamisalueita ovat lapsen ikä ja kehitystason mukainen varhaiskasvatus ja hoito, kasvatusyhteistyö, lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen sekä ennaltaehkäisevät työmenetelmät. Tämän lisäksi varhaiskasvatuksen lastenhoitajan tärkeimpiin tehtäviin kuuluvat mm. lääkehoidon osaaminen sekä sairauksien ja vammojen tuntemus. (SuPer ry, [viitattu 4.4.2019]).

2.2.4 Varhaiskasvatuksen erityisopettaja

Varhaiskasvatuksen erityisopettajana toimimisen kelpoisuusvaatimuksena on varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus, jota on täydennetty erityisopetuksen tehtä-

viin antavat opinnot tai kasvatustieteen maisterin tutkinto, pääaineena erityispedagogiikka (L 540/2018 30 §). Varhaiskasvatuksen erityisopettajalla on pedagoginen vastuu ja hän suunnittelee ja toteuttaa toimintaa yhdessä muun henkilöstön kanssa. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan osaamista hyödynnetään tukea tarvitsevien lasten erityisopetus- ja kasvatustehtävissä sekä varhaiskasvatuksen henkilöstön konsultoinnissa ja ohjauksessa. (Opetushallitus 2018, 18 & 54). Konsultoinnilla tarkoitetaan mm. varhaiskasvatuksen erityisopettajan erityisosaamisen jakamista henkilöstön ja huoltajien käyttöön arjen sujuvoittamiseksi sekä toimintatapojen tukemiseksi.

2.3 Varhaiskasvatuksen laatu

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on Opetushallituksen valtakunnallinen, ajantasaisimman varhaiskasvatuslain perusteella luotu määräys. Se määrää varhaiskasvatuksen toteuttamisesta, sen tavoitteista ja sisällöistä, huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöllisistä huomioista. Määräysten tarkoituksena on ennen kaikkea tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen ammattilaisia laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen järjestämiseen, toteuttamiseen ja kehittämiseen. (Opetushallitus 2018, 7–8).

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tärkeimpänä tehtävänä on yhteistyössä huoltajien kanssa tukea ja edistää lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Kun varhaiskasvatus on laadukasta, se ehkäisee syrjäytymistä ja tuo tilalle tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kokemuksia. Lasten osallisuuden tunne sekä aktiivinen toimijuus vahvistuu varhaiskasvatuksen turvallisessa toimintaympäristössä opittujen tietojen ja taitojen avulla. Ennen kaikkea varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulee osata tunnistaa mahdolliset tuen tarpeet, reagoida niihin yksilöllisesti sekä suunnitella, toteuttaa ja arvioida havaitun tarpeen mukaista tukea. (Opetushallitus 2018, 14, 16).

Lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukeminen kuitenkin edellyttää varhaiskasvatuksen moniammatillisen henkilöstön osaamisen hyödyntämistä. Varhaiskasvatus voi olla laadukasta ainoastaan silloin, kun jokaisen erityisosaamisalueet ja muut

vahvuudet on otettu huomioon, ja kun vastuut, työtehtävät ja roolit ovat työn tuloksen kannalta jaettu tarkoituksenmukaisesti. Vaikka vastuualueet ovatkin eri ammattinimikkeiden takana erilaisia, suunnittelevat ja toteuttavat kaikki työntekijät oman lapsiryhmänsä monipuolista toimintaa yhdessä. (Opetushallitus 2018, 18).

Erityistä tukea järjestettäessä moniammatillisen erityisosaamisen hyödyntäminen on prosessin avainasemassa. Henkilöstöltä tulee löytyä tietoa tarvittavien tukipalveluiden hankkimisesta sekä tarkoituksenmukaisten asiantuntijoiden konsultaatiosta. Erityisen tuen järjestäminen edellyttää runsaasti aikaa suunnitella sekä toteuttaa tarvittavaa tukea joko yksilö-, pienryhmä- tai kokoryhmätoimintana. Säännöllinen, toistuva ja kiireetön ympäristö ovat merkittäviä seikkoja tukea tarvitsevien lasten arkea rakennettaessa. Jotta tämä olisi mahdollista, vaatii se ryhmään riittävän määrän ammattitaitoisia varhaiskasvattajia. Riittävä ammattitaito ja osaaminen puolestaan edellyttävät sitä, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset saavat koulutuksessaan tarvittavia työkaluja tunnistaa erityisen tuen tarpeita, toteuttaa ja suunnitella tukimuotoja ja -menetelmiä osana varhaiskasvatuksen arkea sekä toimia yhteistyössä huoltajien ja muiden asiantuntijoiden kanssa. (Heinämäki 2004, 66–70.)

Koska erityisen tuen järjestäminen vaatii henkilöstöltä päivittäin erilaisten, uusien asioiden sisäistämistä, on tärkeää, että myös heillä on jatkuvasti mahdollisuus saada monipuolista erityiskasvatuksellista tukea. Esim. ajankohtaista, ryhmän tuen tarpeisiin liittyvää koulutusta, erilaista konsultaatiota tai työnohjausta. (Heinämäki 2004, 69.) Näin voidaan ylläpitää henkilöstön tarvittavia voimavaroja toteuttaa laadukasta varhaiskasvatusta.

3 ERITYINEN TUKI VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Erityinen tuki

Erityinen tuki tarkoittaa, että lapsella tuen tarve on yhdellä tai useammalla kehityksen osa-alueella (Erityinen tuki [viitattu 22.1.2019]). Lapsi voi tarvita tukea kasvun, kehityksen, sairauden, vamman, oppimisen haasteen, käyttäytymisen tai muun syyn vuoksi (Helenius & Lummelahti 2018, 192). Erityisen tuen tarve voi ilmentyä myös tilanteissa, joissa lapsen kasvuolot vaarantuvat, tai nämä eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä (Huhtanen 2004, 11).

Erityinen tuki voi toteutua yksilöllisenä, jatkuvana tai kokoaikaisena tukemisena. Erityinen tuki edellyttää erityisosaamista, josta varhaiskasvatuksessa vastaa yleensä erityisopettaja. (Erityinen tuki [viitattu 22.1.2019]). Erityisen tuen tarpeiden määrittelyssä, toteutuksessa sekä tukitoimien suunnittelussa tarvitaan lähitieteiden apua, joita ovat esimerkiksi lääketiede, sosiaalipsykologia, psykologia ja yhteiskuntatieteet (Huhtanen 2004, 11). Viitala (2008, 10) korostaa opetuksen, hoidon ja kasvatuksen ammattilaisten ajatusten merkityksellisuyttä. Kasvatuksen ammattilaisten näkemykset sekä ajatukset erityisestä tuesta välittyvät heidän lapsiin kohdennettuna vaikuttamisena, odotuksina sekä vuorovaikutteisuuksissa (Viitala 2008, 10).

Jos lapselle on annettu asiantuntijalausunto vammasta, sairaudesta, kehityshäiriöstä tai muun syyn vuoksi erityisen tuen tarpeesta, on lapselle järjestettävä suunnitelmallista toimintaa erityiskoulutettujen henkilöiden ohjaamana. Täten lapselle mahdollisesti on järjestettävä myös muita erityisjärjestelyitä. Inklusioperiaatteet huomioiden on lapselle erityinen tuki järjestettävä ensisijaisesti kodin lähellä olevalle päiväkodille. Mahdollisesti lapsen tarvitseva erityisopetus, henkilöstön konsultointipalvelut, tukipalvelut, tulkkipalvelut, henkilökohtainen avustaja sekä muut erityisjärjestelyt on järjestettävä siten, että lapsi voi osallistua toimintaan yhdessä muiden päiväkodin lasten kanssa. On otettava huomioon, että joissakin tapauksissa lapselle tarkoituksenmukaista on mahdollistaa erityisryhmään pääsy. Erityisryhmissä lapselle mahdollistetaan muun muassa tukipalvelut, erilaiset tilajärjestelyt, välineistöt ja laitteet, jotka tukevat lasta parhaimmalla tavalla. (Helenius & Lummelahti 2018, 193.)

3.2 Havainnointi

Lasten sekä heidän toiminnan havainnointi on tärkeä menetelmä, kun arvioidaan erityisen tuen tarpeessa olevien lasten toimintaan sitoutuneisuutta sekä toimintaa päivähoitossa (Pihlaja & Kontu 2006, 28). Havainnointia voidaan käyttää monipuolisesti lapsen tilanteen kartoittamisessa sekä edistymisen seurannassa. Havainnointi tulee toteutua systemaattisesti sekä säännöllisesti, ja siitä täytyy tehdä toistuvasti tarkkoja muistiinpanoja (Heinämäki 2000, 40).

Lapsen tuen tarpeiden perusteellinen selvittäminen mahdollistaa onnistuneen pedagogisen toteuttamisen sekä suunnittelun. Ilman lapsen tuen tarpeiden laadun sekä haasteiden ilmentymistä, on pedagogisten tukitoimien järjestäminen haasteellista. Selvittäessä lapsen tuen tarpeita voidaan arvioinnissa hyödyntää monenlaisia arvioinnin välineitä. Arvioinnin apuvälineistä yleisin on systemaattinen havainnointi. Tämän lisäksi voidaan käyttää myös monenlaisia seulontamateriaaleja, testausta sekä arjen tilanteiden havainnointia (Heiskanen 2018, 96). Lasta havainnoidessa tämä voi toteutua ohjattuna, vapaana tai yksittäisenä tilanteena. Havainnointi voi toteutua lapsen päivähoiton arkirutiinien, opetustilanteiden, leikin tai työn aikana. Tämän voi toteuttaa kokonaisvaltaisesti tai keskittyen tiettyyn kehityksen osa-alueeseen. Havaintojen tekijän on tunnistettava havainnointitilanteessa omat odotukset ja ennakoasenteet, koska nämä voivat vaikuttaa lapsen käyttäytymisen odotuksiin. Havaintotilanteiden tulisi olla kestoaltaan pitkiä, jolloin havaintoja tekevä tulee myös lapselle tutuksi. Havaintojen teko tulisi koota monenlaista toimintoista ja arkipäivätilanteista (Huhtanen 2004, 66–68). Vanhempien rooli tuen suunnittelussa, kehittämisessä sekä arvioinnissa on keskeinen, etenkin lapsen varhaisvuosina (Heiskanen 2018, 96).

3.3 Tuen tarpeen arviointi

Arvioidessa tuen tarvetta on huomioitava lapsen toimintakyky sekä toimintamahdollisuudet erilaisissa kasvatustilanteissa ja ympäristöissä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 35). Arvioinnissa tulee kiinnittää huomioita myös fyysiseen ympäristöön sekä sen toimivuuteen vuorovaikutuksen ja osallisuuden paikkana. Myös pedagogiseen toimintaan, sisältöön sekä rakenteisiin on kiinnitettävä huomiota.

Lapsikohtaisella arvioinnilla luodaan kuvaa lapsen oppimis- ja kehitysprosessista (Pihlaja 2006, 16). Varhaiskasvatustilain 20 momentin mukaan varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa on myös lapsen mielipide sekä toivomukset selvitettävä lapsen iän ja kehityksen edellyttämällä tavoilla (L 13.7.2018/540). Täten arviointi vaatii kokonaiskuvan hahmottamisen lapsesta sekä lapsen mielenkiinnon kohteista, tuen tarpeista sekä vahvuuksista (Heinämäki 2004, 23). Arvioinnissa on tärkeä keskustella erilaisista havainnoista sekä miettiä, mitkä tilanteet lapselle ovat haasteellisia tai sujuvia (Heinämäki 2000, 37). Täten nämä toiminnot sekä asiat, joista lapsi ei ole kiinnostunut tai ne, joita hän välttelee, on huomioitava, koska nämä asiat voivat olla sellaisia, missä lapsi tarvitsee tukea (Helenius & Lummelahki 2018, 207).

Osana tuen toteutumista tehostetaan vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteistyötä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 36). Täten lapsen tuen tarpeen arvioi varhaiskasvatuksen henkilöstö yhdessä lapsen vanhempien kanssa. Tuen tarpeen arvioinnissa sekä järjestämisen suunnittelussa erityispedagoginen asiantuntemus on myös tarpeen. Erityislastentarhanopettaja tietää päiväkodin erityispedagogiset menetelmät sekä päiväkodin olosuhteet, joita on hyvä käyttää lapsen tukemiseksi (Heinämäki 2004, 22). Arviointitilanteessa on otettava huomioon myös vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön havainnot lapsesta, sillä tämä voi täydentää tutkimustietoa sekä tukea varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamisen seurantaan. (Heinämäki 2000, 38). Hoitopaikan henkilöstön, aikuisten sekä vanhempien on tarkasteltava perusteellisesti lapsen tuen tarpeeseen johtavat tekijät ja pyrittävä poistamaan lasta haittaavat käytännöt tukeakseen lasta todellisten tarpeiden mukaisesti (Helenius & Lummelahki 2018, 207).

HOJKS tarkoittaa henkilökohtaisen opetuksen järjestämisen suunnitelmaa. Lapsen erityisen tuen päätöksen toimeenpanemiseksi laaditaan lapselle henkilökohtainen opetuksen järjestämisen suunnitelma eli HOJKS. Täten lapsen henkilökohtaisessa opetuksen järjestämisen suunnitelmassa määitellään tukimuodot sekä tästä vastaavat toimijat. Suunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa tai tarpeiden mukaan useammin. Henkilökohtainen opetuksen järjestämisen suunnitelma pohjautuu pedagogiseen selvitykseen, jossa esitetään erityisen tuen selvitys muun mu-

assa yksilöllisistä tavoitteista, sisällöistä, eriyttämisestä, pedagogisista menetelmistä, oppimisympäristöstä, toimijoista, seurannasta, arvioinnista ja yhteistyöstä lapsen huoltajien kanssa. HOJKS toimii välineenä, jolla huoltajien kanssa voidaan säännöllisesti sekä tavoitteellisesti seurata lapsen oppimista, kasvua sekä kehitystä. Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman varhaiskasvatuksessa laativat varhaiskasvatuksen erityisopettaja, varhaiskasvatuksen opettaja, lapsen huoltajat sekä muut lapsen kanssa työskentelevät asiantuntijat. Suunnitelman perustana toimivat yksilöllisesti määritetyt sisällöt ja tavoitteet. Suunnitelman tarkoituksen on tukea lapsen yksilöllistä kasvu- ja oppimisprosesseja. Henkilökohtaisen opetuksen järjestämisen suunnitelman toteutusta on arvioitava ja seurattava säännöllisesti. (Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa, [viitattu 13.6.2019].)

3.4 Toteutuksen suunnittelu

Varhaiskasvatuslain 23 momentin mukaan lapsen tarvittavan tuen kirjaus tulee päiväkodissa kirjata varhaiskasvatussuunnitelmaan, johon kirjataan lapsen oppimisen ja kehityksen tukeen liittyvät työnjaot sekä vastuut. Näiden lisäksi varhaiskasvatussuunnitelmaan tulee kirjata lapsen tuen tarve, tukitoimenpiteet ja näiden toteuttamistapa sekä arviointi (L 13.7.2018/540). Lapselle asetetuissa tavoitteissa tulee korostua pedagogiikan näkökulma sekä varhaiskasvatuksen konteksti. Tärkeä tavoite lapsen tukemiselle on tarpeisiin pohjautuva ja yksilöllinen pedagogiikka. Tavoitteiden asettelun jälkeen on suunniteltava tavoitteiden toteuttaminen, jolloin on tarkasteltava ratkaisuja, joita tuen tarpeet ja asetetut tavoitteet edellyttävät tehtäväksi. (Heinämäki 2018, 101.)

Tukea lapselle varhaiskasvatuksessa voidaan toteuttaa monilla tavoilla. Varhaiskasvatuksessa käytettäviä työtapoja sekä oppimisympäristöjä muutetaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Tukea tarvitsevan lapsen tukimuodot voivat olla rakenteellisia, pedagogisia ja hyvinvointia auttavia järjestelyitä. Lisäksi suunniteltavia asioita voivat olla lapsen tarvitsema erityisopetus ja hoidolliset ratkaisut. Pedagogisia ja erityisjärjestelyjä voi olla muun muassa erityisopettajan jaksottainen tai konsultoiva tuki, tulkitsemis- ja avustamispalvelut, lapsikohtainen ohjaus, apuvälineiden

käyttö sekä viestintä- ja tietoteknologian käyttö. Lapsen tukemiseen voi kuulua myös viittomien sekä kuvien käyttö ja muu kommunikoinnin ja kielen tukeminen. Rakenteellisiin järjestelyihin kuuluvat ryhmän lapsimäärän vähentäminen ja henkilöstön rakenteeseen tai mitoitukseen liittyvät ratkaisut. Hyvinvointia tukevia järjestelyitä ovat muun muassa terveyst- ja sosiaalihuollon asiantuntijoiden antama konsultaatio ja ohjaus (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 57). Hoidolliset ratkaisut voivat painottua lapsen tarvitsemaan sairaanhoidollisiin toimenpiteisiin tai lääkehoitoon, joita voivat olla esimerkiksi verensokerin seuranta, ravitsemuksen varmistaminen tai katetroinnin tarve. Lapsen lääkehoito on suunniteltava aina kirjallisesti lääkehoitosuunnitelmalla (Heiskanen 2018, 102).

Varhaiskasvatuksessa päivittäistä kasvatustoimintaa voidaan mukauttaa perustaitojen hajaannuttamisella, eriyttämällä ja lapsen itsetuntoa vahvistamalla. Tämän lisäksi on vahvistettava suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen arjen kuntouttavia tekijöitä, joita voi olla muun muassa hyvä vuorovaikutus, struktuuri, ryhmätoiminta sekä lapsen toiminnan ohjaaminen. Lapsen erityisen tuen yhtenä asetelmana on varhaiskasvatussuunnitelmaan merkittävä varhaiskasvatuksen yksilöllistäminen. Varhaiskasvatuksen yksilöllistämällä tarkoitetaan varhaiskasvatuksen sekä yksilöllisen ohjauksen yhteensovittamista ja ympäristön muutosten sekä kasvatuksellisen toiminnan toteutusta (Kontu & Suhonen 2008, 22).

Tämän lisäksi muissa ympäristöissä tehdyt monenlaiset suunnitelmat on sovittava yhteen siten, että tämä muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden. Lapsen siirtymävaiheissa on tuen jatkuvuudesta huolehdittava. Tarpeen mukaan lapsen varhaiskasvatukseen voi osallistua esimerkiksi tukipalveluita, terapiaa, kuntoutusohjausta tai erityisopetusta. Tällöin tähän yhdistetään palveluiden yhteensovittaminen, kokonaiskuntoutuksen toteuttaminen sekä viranomaisyhteistyö. Tämän lisäksi varhaiskasvatuksessa on huomioitava tarvittavat tilat, materiaalit, välineet sekä riittävä henkilöstö (Kontu & Suhonen 2008, 22). Erityisen tuen systemaattisella suunnittelulla taataan lapselle yksilöllinen, vaikuttava sekä tarpeita vastaava tuki. Tuen suunnittelussa on huolehdittava, että suunnitelma lapsen käytettävistä menetelmistä, välineistä ja tuesta on sovittu yksityiskohtaisesti. Lapsen tuen suunnittelussa on myös tarkasteltava ja varmistettava, että ennalta sovituissa menetelmissä ja asetetuissa

tavoitteissa sekä vastuiden kokonaisuuksissa painottuu vastuunotto pedagogisilla ammattilaisilla (Heinämäki 2018, 100–101).

Lasta auttavia ratkaisuja ryhmässä on tarvittavien muutoksien toteutus sekä olemassa olevien hyvien toimintatapojen tunnistaminen. Tuen yksilöllisyyden, erityisyyden sekä intensiivisyyden suunnittelu sekä tarkasteleminen on erityisen tärkeää, koska samankaltaisia tukitoimia voidaan käyttää eri lasten kanssa monin eri tavoin. Lapsen yksilölliset suunnitelmat tuen tarpeesta sekä tunnistetut tarpeet ja vahvuudet muodostavat ryhmän yhteisten toimintatapojen suunnittelemisen yhdessä yleisten varhaiskasvatuksen tavoitteiden kanssa. Ryhmäsuunnittelussa lasten vahvuuksia, mielenkiinnon kohteita ja tuen tarpeita on tarkasteltava kokonaisuutena. Suunnittelussa on pohdittava, millaiselle lapsiryhmälle toiminta ja toimintatavat on sovitettava. Pedagogisia toimintatapoja suunnitellessa on huomioitava ryhmän kaikkien lapsien mielenkiinnon kohteiden, vahvuuksien sekä tarpeiden tuntemus, yhteinen keskustelu ja sitoutuminen yhdessä sovittuihin toimintatapoihin. Täten sitoutuminen on ensiarvoisen tärkeää lapsen tuen toteuttamisen ja sen kehittämisen vuoksi. Lapsen haasteista tiedon jakaminen muille lapsen parissa työskenteleville on tärkeää, jotta sitoutuminen on mahdollista. Yhdessä saaduista havainnoista keskustellaan tiimissä ja huoltajien kanssa ennen yhdessä tehdyn suunnitelman laadintaa. Toimivien käytäntöjen, onnistumisten sekä osaamisen tunnistaminen on ensisijaisen tärkeää osa yhteistä suunnittelua. Ryhmän suunnittelu sisältää jatkuvaa kehittämistä sekä arviointia, jossa arvioidaan jatkuvasti lasten muuttuvia tarpeita, toimintatapoja ja karttuvia taitoja. Täten tiimissä on tärkeää keskustella säännöllisesti lasten muuttuvista tarpeista, mielenkiinnon kohteista ja vahvuuksista sekä mietitään yhdessä toimintatapojen kehittämistä. Ryhmätason suunnittelussa apuna voidaan käyttää monialaisia yhteistyötahoja. Yhteistyötahoilta voi pyytää tukea lapsen tarpeista nousseeseen ryhmän toimintatapojen kehitykseen tai konsultaatioon. Ryhmätason pedagoginen suunnittelu sekä kirjallinen toteutus on tärkeää. Tällä mahdollistetaan kaikkien lapsen kanssa työskentelevien tukitoimien siirtyminen toimintatapoihin ja arjen tilanteisiin (Heiskanen 2018, 102–106).

3.5 Erityisen tuen toteutus varhaiskasvatuksessa

Erityisen tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa on kokonaisvaltaista sekä suunnitelmallista, ja sillä tuetaan lapsen oppimista ja kehitystä. Tavoitteena on vahvistaa lapsen oppimisedellytyksiä ja oppimismotivaatiota sekä vahvistaa lapsen itsetuntoa. Tukimuotoja erityisen tuen tarpeessa olevalle lapselle varhaiskasvatuksessa ovat muun muassa erityislastentarhanopettajan konsultoivan tuen saatavuus, henkilökunnan erityisosaaminen, erilaiset avustamispalvelut, apuvälineiden käyttö, eriyttäminen, toiminnan jaksotus, kaikkien tukimuotojen käytettävyyden ja oppimisympäristöjen muokkaus. Näiden lisäksi tärkeitä tukimuotoja on yksilöllistäminen sekä arviointi yksilöllisten tavoitteiden mukaan ja tehostettu tiedonsiirto varhaiskasvatuksen, kodin sekä muiden mahdollisten yhteistyötahojen kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsella on myös mahdollisuus saada tulkitsemis- ja avustuspalveluita sekä apuvälineitä, joiden tarkoituksena on varmistaa lapsen oppimisen sekä kehityksen perusedellytykset ja tarjota esteetön toimintaympäristö varhaiskasvatuksessa (Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa, [viitattu 20.6.2019]). Myös varhaiskasvatuslain 10 momentin mukaan varhaiskasvatusympäristön on oltava oppimista edistävä, kehittävä, terveellinen sekä turvallinen. Täten on huomioitava lapsen kehitys, ikä sekä muut edellytykset. Toimintavälineiden sekä toimitilojen on oltava turvallisia, terveellisiä ja asianmukaisia. Toimintatilojen ja toimintavälineiden käytössä on huomioitava esteettömyys (L 13.7.2018/540).

Sosiaalinen oppimisympäristö lapselle muodostuu suhteista ryhmän muihin lapsiin ja aikuisiin. Psykkinen ympäristö muotoutuu tunneilmaisun turvallisuudesta ja empaattisesta suhtautumisesta lapseen (Heinämäki 2000, 109). Psykkisessä toimintaympäristössä varhaiskasvatuksen henkilöstön vastuulla on ryhmädynamiikkaan vaikuttaminen siten, että ilmapiiri muodostuu toverihenkiseksi ja suvaitsevaiseksi, jolloin myös lapselle mahdollistuu olla oma itsensä (Kontu & Suhonen 2008, 53). Fyysisen ympäristön suunnittelussa tulee huomioida erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeet. Täten ympäristön muokkaaminen tuen tarpeita vastaaviksi tulisi olla jatkuvaa sekä nähdä tämä toiminnallisena prosessina osana lapsen kehitystä ja kasvua (Heinämäki 2000, 109). Fyysiseen oppimisympäristöön kuuluu tilat, välineet

ja materiaalit sekä näiden sijoittaminen tiloissa siten, että lapsi pystyy hahmottamaan tämän toimintaympäristön sekä toimimaan vuorovaikutuksessa tämän kanssa (Kontu & Suhonen 2008, 51).

Erityistä tukea tarvitseville lapsille tilojen strukturoinnista on hyötyä siten, että aikaa, tiloja ja toimintoja jäsennetään struktuurin sekä kuvien avulla (Lahti & Mäki & Pihlaja 2006, 34). Arjen pedagogiikka sisältää päiväkodin toimintakulttuurin, johon sisältyy fyysinen ympäristö, materiaalit, päivärakenne, keskeiset toimintamuodot ja sosiaalinen ympäristö. Toiminta ryhmässä rakentuu selkeään strukturiin (Kontu & Suhonen 2008, 53). Struktuurilla tarkoitetaan toiminnalle asetettuja kehyksiä ja toiminnan rakennetta, joiden sisällä varhaiskasvatuksen toiminta toteutuu. Tämä voidaan kuitenkin ymmärtää myös syvällisempänä toiminnan toteutuksena sekä suunnitteluna. Struktuurilla viitataan yleensä toistuviin tapahtumiin esimerkiksi ulkoiluun, lounaaseen ja päiväuniin sekä säännölliseen päiväjärjestykseen (Koivunen 2009, 62). Päivittäiset arkirutiinit tuovat lapselle turvallisuutta sekä auttavat hahmottamaan esimerkiksi aikaa. Erilaisilla toimintaryhmissä jäsennetään myös päiväkulkua, joissa opetellaan sosiaalisia vuorovaikutustaitoja, itsesäätelytaitoja, kuuntelemista sekä kannustetaan lapsen omien asioiden esittämiseen (Kontu & Suhonen 2008, 53–54). Kasvatuksellinen sekä erityinen tuki järjestetään siten, että se sisältyy tai liittyy päivähoidon rutiineihin ja toimintoihin mahdollisimman luonnollisilla tavoilla. Joskus voidaan joutua tekemään erilaisia muutoksia ympäristöön, esimerkiksi poistetaan portaita, valitaan välineitä ja tarvikkeita, muutetaan ryhmän kokoa tai vähennetään virikkeitä. Tarpeen mukaan päiväkodissa toteutetaan ja tehdään asiantuntijoiden ohjeiden mukaisia kuntoutusharjoitteita. Kokonaisuudessaan varhaiskasvatuksessa päivittäinen toiminta on monipuolista ja lasta kehittävää sekä tehdään kuntouttavia toimia yksilöllisesti lapsen eduksi (Helenius & Lummelahti 2018, 210–211).

Erityisen tuen tarpeet ovat erilaisia ja tällöin tilojen käyttöä tulee tarkastella monista lähtökohdista (Lahti ym. 2006, 35). Tukea tarvitsevan lapsen tiloilta vaaditaan monia erilaisia asioita, joita voi olla esimerkiksi tarpeeksi riittävät, joustavat sekä monipuoliset toiminnan tilat. Pedagogisen toiminnan keskeisiä tekijöitä ovat tilojen esteettisyys, terveellisyys, turvallisuus, monipuolisuus ja muotoiltavuus. Monipuoliset tilat varhaiskasvatuksessa mahdollistavat toiminnan sekä liikkumisen ja pienryhmätoiminnan järjestämisen. Pienryhmätoiminnassa lapsen tarpeiden mukaisesti lapset

jaetaan pienempiin ryhmiin, jolloin myös tilojen riittävyys on ensisijaisen tärkeää. (Lahti ym. 2006, 32–33). Näiden lisäksi astikanavien käyttö on huomioitava. Tämä tarkoittaa, että lapsella on visuaalinen hyvä ympäristö ja auditiivisesti suotuisat tilat. Visuaalisesti hyvässä ympäristössä huomioidaan valaistus, värit sekä tilojen jäsenyys. Auditiivisesti suotuisat tilat ovat sellaiset, että tilojen kaikuvuutta on mahdollisuus säädellä ja meluisat äänet saadaan pienennettyä. Täten myös tiloissa olisi helppo liikkua sekä mahdollisuus harjoitella monenlaisten liikeratoja (Heinämäki 2000, 109-110). Varhaiskasvatuksen opetustilanteissa on otettava huomioon kuulovammaisen lapsen kuulokoje, jolloin ympäristön meteli on minimoitava. Näkövammaisella lapsella tiloissa on oltava riittävästi valoa huomioiden myös näköyhteydet. Erilaisille äänille herkkä tai kuulovammaisen lapsi voi kokea toistuvan kohinan sekä taustamelun haittana, jolloin päiväkodissa on oltava hyvä akustiikka sekä riittävä äänieristys. Varhaiskasvatuksen tiloissa on huomioitava myös, että lapsen käyttäessä pyörätuolia on tälle oltava oma paikkansa, ettei tämä ole siivouksen tai muun toiminnan esteenä. Täten myös kaikki tilat sekä vessat on suunniteltava siten, että sinne on mahdollisuus mahtua sekä päästä pyörätuolin kanssa. Täten tiloissa on huomioitava myös liuskat, portaattomuus ja ovien riittävä leveys pyörätuolilla liikkumiseen. Ulkona on kiinnitettävä huomiota erityistä tukea tarvitsevan lapsen liikkumisen ja leikin tarpeisiin. Pihalla on oltava mahdollisuus pihavälineiden esteettömälle käytölle sekä mahdollisuus liikkua esteettömästi. Täten ulkoalueiden on oltava myös sellaiset, että esimerkiksi liikuntarajoitteinen lapsi pystyy siellä liikkumaan ja leikkimään. Resurssien ja ympäristön vaatimuksien olisi kohdattava lapsen ominaisuuksien kanssa (Lahti ym. 2006, 33–36).

Varhaiskasvatuksessa lapsi voi tarvita erityistä tukea kommunikoinnissa, liikkumisessa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, itsenäisyyden ja omatoimisuuden mahdollistamisessa. Kommunikointia toiminnassa voidaan mahdollistaa käyttämällä symbolikieltä, kuvaviestejä, viittomakieltä, tukiviittomia tai muuta asiantuntijoiden ehdottamaa viestintätapaa. Lapsen liikkumisen mahdollistumiseksi varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää päivittäin esimerkiksi hieno- ja karkeamotorisia harjoitteita. Näiden lisäksi liikkumista voidaan tukea erilaisten harjoitusten, apuvälineiden ja tilajärjestelyiden avulla. Varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa on huomioitava, että erityistä tukea tarvitseva lapsi voi osallistua pitkälti samaan toimintaan

kuin muutkin lapset. Lapsen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja toiminnan edistämiseksi tuki on pääasiallisesti pedagogista ja sosiaalista kuntoutusta. Tällöin lapsen tuen tarve voi esiintyä itsenäisenä tuettavana alueena tai liittyä muihin olosuhteisiin, mitkä ovat johtaneet lapsen minäkäsityksen tai itsetunnon heikkenemiseen. Varhaiskasvatuksessa tällaisten tuen tarpeen muodoille tukea tuovat yhteiset tavoitteet ja säännöt, jotka auttavat lasta ryhmäkäyttäytymisessä sekä sosiaalisten tilanteiden ymmärtämisessä ja hallinnassa. Lapsen käyttäytymisen ohjaus toteutuu yksilöllisillä tavoitteilla ja menetelmillä, jotka varhaiskasvatuksen ammattilaisten on myös omaksuttava. Varhaiskasvatuksessa lasta voidaan ohjata vastaamaan muiden aloitteisiin sekä ottamaan toisiin lapsiin kontaktia. Lapsen empatiataitoja vahvistetaan sekä ohjataan omien tunteiden hallinnassa ja tunnistamisessa. Lapsen vahvuuksia ja itsetuntoa tuetaan, ja häntä autetaan etsimään myönteisiä tapoja erilaisten tunteiden ilmaisuun (Heinämäki 2004, 26–27). Lapsen emotionaalisen kehityksen ohjaus edellyttää myös varhaiskasvatuksen henkilöstöltä kehitysprosessin tietämystä. Lapsen kokemus ymmärretyksi sekä hyväksytyksi tuleminen tunteineen luo mahdollisuuden empatiataitojen kehitykseen. Tunteiden tunnistaminen ja ilmaiseminen itsessä sekä muissa, ja tunteiden hallinta sekä sanoittaminen etenee prosessimaisesti. Kyseiseen prosessiin vaikuttaa myös työntekijöiden ohjaus. Tunteiden nimeämistä sekä tunnistamista voi harjoitella roolileikkien tai draaman avulla. Kiukun kohtaamista on myös hyvä harjoitella esimerkiksi kertomuksien avulla siten, että lapsi osaa asettua toisen lapsen asemaan (Alijoki & Pihlaja 2017, 269–270).

Lapsen tuen tarve voi toteutua myös itsenäisyyden ja omatoimisuuden tukemisena. Omatoimisuuden tukeminen voi liittyä kehityksellisinä tarpeina tai yksittäisen kehityspiirteiden tukemisena. Itsenäisyyden tukeminen voi toteutua apuvälineiden hakeamisena sekä vaihtoehtoisten toimintatapojen toteutumisena. Toiminnallisuuksia toteutetaan aina, kun se on mahdollistettavissa lapselle turvallisesti ja se tukee lapsen pedagogisia tai kuntoutuksellisia tavoitteita. Lapsen oma-aloitteisuus ja omatoimisuus mahdollistuu varhaiskasvatuksessa tilajärjestelyillä sekä toimintakäytännöt toteutuvat kunnioittaen lapsen valintoja (Heinämäki 2004, 27).

Varhaiskasvatuksessa erityistä tukea voidaan toteuttaa oppimisen mahdollistamisena. Oppimisen mahdollistaminen toteutuu erityislastentarhanopettajan pedagogi-

sena ohjauksena. Lapselle mahdollistettava toimintaterapia tai muu terapia mahdollistaa kehittymisen muun muassa kielen, ajattelun, käden ja silmän yhteistyön sekä hahmottamisen taitojen alueilla. Oppimisvalmiuksien riskitekijöitä voi havaita lapsen varhaisvuosina, joita voidaan tukea varhaiserityisopetuksella. Lapsen aistivammoissa häntä tuetaan käyttämällä erityisiä oppimismenetelmiä. Lapsella ollessa kehitysvamma on toiminnassa oltava riittävästi toistoja, harjoittelua sekä tehtävien jaottamista osioihin. Lapsen liikuntavammassa toiminta- ja liikeharjoitukset voivat rajoittua esimerkiksi puhe-elinten tai hienomotoriikan alueilla, jolloin nämä tekijät on huomioitava varhaiskasvatuksen toiminnassa (Heinämäki 2004, 28).

Varhaiskasvatuksessa aikuinen voi kannustaa omalla esimerkillään lasta. Esimerkiksi jos lasta ei kiinnosta laskeminen, voi aikuinen tällöin laskea lapsen keinun liikkeitä, laskemalla pikkuautoja, jotka kerätään takaisin paikalleen tai kävellessä askeleita laskemalla. Kielellisiä harjoituksia voi olla samantyylisten sanojen erottelu-leikki, asioiden nimeämistehtävät ja kuullun ymmärtämisen harjoitukset. Sosiaalisia harjoituksia voi olla kohteliaisuus- ja tervehtimisleikit. Emotionaalisia taitoja voi harjoitella tunteita tunnistamalla ja tekemällä ilmaisutehtäviä. Keskittymistä, muistia sekä tarkkaavaisuutta voi harjoitella moniosaisen tehtävän loppuun suorittamisen muodossa. Kuitenkin monenlaisia taitoja opetellaan päiväkodin erilaisissa tehtävissä ja toiminnoissa. Aikuisen tehtävä on tällöin tarkkailla, innostaa ja tukea lasta (Helenius & LummeLahti 2018, 214-215). Pysyvät oppimisympäristön välineet voivat tuottaa lapselle haasteita mutta mahdollisuuden toistoihin. Nämä ovat erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen kohdalla tärkeitä sekä oppimisen kannalta keskeisiä (Kontu & Suhonen 2008, 55).

Yliaktiivinen lapsi tarvitsee paljon motorista toimintaa sekä monipuolista liikkumista, jota muun toiminnan ohella tulee mahdollistaa. Yliaktiivisen lapsen ollessa varhaiskasvatuksessa on varhaiskasvatuksen ammattilaisen tuettava häntä varhain sosiaalisissa suhteissa sekä erilaisissa tilanteissa. Itsesäätelytaitoja voi harjoitella keskustelemalla lapsen kanssa kehityksen ja ikätason mukaan. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten olisi hyvä keskustella lapsen sekä mahdollisuuksien mukaan lapsiryhmän kanssa, kuinka erilaisia kaikki olemme ja miten tämä voi näyttäytyä toiminnassa. Varhaiskasvatuksen toiminnassa selkeä päivärytmi on myös erittäin tärkeä yliaktiivisen lapsen kannalta (Sandberg 2018, 37–40).

Dokumentointi ja toteutetun tuen arviointi

Dokumentoinnin tavoitteena on toiminnan näkyväksi tekeminen, toiminnan tallentaminen, toiminnasta tiedottaminen sekä muistojen tallennus. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on varhaiskasvattajien ammatillinen kehitys, demokratian lisääminen varhaiskasvatukseen, lasten sekä huoltajien toimijuuden ja osallisuuden tukeminen. Näiden lisäksi tavoitteena on myös toiminnan kehittäminen, arviointi ja suunnittelu sekä yhteisen merkityksen muodostus siitä, mikä varhaiskasvatuksessa on olennaista ja tärkeää (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10). Pedagoginen dokumentointi toimii varhaiskasvatuksessa kehittämisen, arvioimisen, toteutuksen sekä suunnittelun työmenetelmänä. Tämä on jatkuva prosessi, jolloin dokumentit, havainnot sekä näiden vuorovaikutuksen tulkinta muodostavat ymmärryksen pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi myös mahdollistaa huoltajien ja lasten osallistumisen toiminnan kehittämiseen, suunnitteluun sekä arvioimiseen. Tämä tuottaa myös tietoa lasten kehityksestä, elämästä, kiinnostuksen kohteista, oppimisesta, ajattelusta sekä tarpeista ja lapsiryhmän toiminnasta monimuotoisilla sekä konkreettisilla tavoilla. Pedagogisen dokumentoinnin avulla lasten saavuttamat taidot, tiedot, tarpeet sekä kiinnostuksen kohteet tulevat näkyväksi, jolloin tämä toimii myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelun perustana. Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäisen lapsen, ymmärtää lasten välisiä suhteita sekä oppii henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonteen. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena on varhaiskasvatuksen toteutus lapsilähtöisesti. Dokumentoinnista saatuja tietoja sekä ymmärrystä hyödynnetään työtavoissa, toiminnan tavoitteiden, oppimisympäristöjen, sisältöjen sekä menetelmien muokkaamisessa lasten tarpeita ja kiinnostuksen kohteita vastaaviksi. Suunnitelmallinen dokumentointi tulee tarpeeseen myös lasten oppimisen sekä kehityksen tuen tarpeita arvioidessa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 37).

Lapselle suunnitellun tuen toteuttaminen on tuen prosessin tärkein vaihe. Täten, jos suunniteltu tuki lapselle ei toteutuisikaan, ei myöskään hyvin tehty ja yksityiskohtainen suunnitelma, dokumentointi tai arviointi auta. Tuen toteutuksessa yhdistyy havainnointi, suunnittelu sekä arviointi. Lapsen tarpeita sekä annetun tuen vaikutuksia

havainnoidaan jokaisessa arjen tilanteessa ja toiminnassa aktiivisesti, jolloin saadaan tietoa myös siitä, miten suunnitellut tukitoimet toimivat lapsen tilanteessa. Jos havaitaan, että suunniteltuja tukitoimia täytyy kehittää taikka muuttaa, on tämä tehtävä heti lapsen tarpeita vastaaviksi. Tällöin pedagogisessa arvioinnissa arviointitietoa sekä havaintoja lapsen oppimisesta, kehityksestä sekä hyvinvoinnista hyödynnetään tuen välittömässä ja jatkuvassa kehittämisessä. Tuen tarpeisiin vastaamisessa pedagogisessa arvioinnissa tarkastellaan, miten tuki on auttanut lasta toimimaan, oppimaan sekä voimaan hyvin varhaiskasvatuksen arjessa ja mitä muutoksia mahdollisesti tukeen tarvitaan. Jatkuvan arvioinnin kohteena varhaiskasvatuksessa on sen pedagoginen toiminta, arjen rutiinit, ympäristön järjestelyt ja vuorovaikutustavat. Lapsen edun mukaisesti on varhaiskasvatuksessa tehtävä aktiivisesti muutoksia toimintatapoihin, opetukseen, sekä arjen rutiineihin siten, että muutokset vastaavat lapsen tarpeisiin myös ryhmässä (Heiskanen 2018, 108-109). Myös varhaiskasvatuslain 23 momentin mukaan lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista ja tuen tarvetta, tarkoituksen mukaisuutta sekä riittävyttä on arvioitava. Täten myös suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa, mutta jos lapsen tarpeet edellyttävät, tämä on tarkistettava useammin. (L 13.7.2018/ 540.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen kohderyhmä ja tavoitteet

Tutkimuksen kohderyhmänä on eräässä Etelä-Pohjanmaan päiväkodissa työskentelevät varhaiskasvatuksen opettajat. Tutkimukseen osallistui neljä varhaiskasvatuksen opettajaa.

Tämän tutkimuksen aiheina ovat uusi varhaiskasvatuslaki ja lain tuomat uudet ammattinimikkeet sekä erityisen tukeen liittyvät ammatillisen osaamisen teemat. Tutkimuksen aihe muotoutui kummankin opinnäytteen tekijän kiinnostuksesta erityistä tukea tarvitseviin lapsiin sekä uudistetun varhaiskasvatuslain tuomiin uusiin ammattinimikkeisiin.

Uudistettu varhaiskasvatuslaki on tullut voimaan 13.8.2019, jolloin tutkimuksen aihe on varsin uusi ja ajankohtainen. Tutkimuksen aihe uuden varhaiskasvatuslain kohdalla rajattiin uusiin ammattinimikkeisiin. Tämän lisäksi molempien yhteinen kiinnostuksen kohde erityinen tuki haluttiin sisällyttää tutkimukseen. Erityisen tuen teema ilmenee tutkimuksessa tämän toteuttamisen, osaamisen sekä tehtävien jaon osilta. (L 13.7.2018/ 540.)

Tutkimuskysymyksiä tässä tutkimuksessa ovat:

1. Millaisia käsityksiä varhaiskasvattajilla on erityisen tuen osaamisesta?
2. Miten uuden varhaiskasvatuslain määrittelemät erityisen tuen osaamisen tehtävät jaetaan?

Tämän laadullisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia käsityksiä varhaiskasvatuksen opettajilla on erityisen tuen osaamisesta ja miten he näkevät uuden varhaiskasvatuslain määrittelemät erityisen tuen osaamiseen liittyvät tehtävien jaot? Lisäksi tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa varhaiskasvatuksessa työskenteleville ammattilaisille.

4.2 Tutkimusmenetelmä ja teemahaastattelu

Tämän opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä toimii laadullinen tutkimusmenetelmä. Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on pyrkimys saada syvällinen ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä (Kananen 2017, 32). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa teorian merkitys on keskeistä, ja sitä tarvitaan myös tutkimuksen etiikan, menetelmien, luotettavuuden ja tutkimuskokonaisuuden hahmotuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 23). Tavoitteena on antaa ymmärrys, kuvaus sekä tulkinta tutkittavasta ilmiöstä tulkinta, jolla ei kuitenkaan pyritä yleistämään tutkittavaa ilmiötä. Laadullisessa tutkimuksessa korostuu lauseiden sekä sanojen käyttö, joka mahdollistaa tutkittavan ilmiön rikkaan ja syvällisen kuvaamisen sekä selittämisen. Tutkimuksessa kehitetään reaali maailmaa selittäviä malleja sekä teorioita, jolloin kiinnostuksena on ihmisten kokemuksilleen antamat merkitykset reaali maailmasta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkitaan yksittäisiä tapauksia ja prosesseja (Kananen 2017, 33-36).

Pyrkimyksenä on saada siis mahdollisimman paljon irti, jolloin yksittäistä tapausta käsitellään syvyysuuntaisesti perusteellisesti (Kananen 2008, 25). Tutkimus toteutetaan suorassa kontaktissa tutkittavan sekä tutkijan välillä, jolloin tutkija menee suoraan ilmiön pariin haastattelemaan tai havainnoimaan. Tutkimuksen toteutus kohdistuu havaintoyksikköihin, jolloin tutkiminen laadullisia tutkimusmenetelmiä hyödyntäen mahdollistaa perusteellisen tutkimisen (Kananen 2017, 32-36). Laadullisen tutkimuksen tekemiseen sisältyy havaintojen pelkistys sekä arvoituksen ratkaiseminen. Hankittava aineisto tulee rajoittaa siten, että esimerkiksi haastattelutilanteissa käsitellään tutkittavan aiheen oleellisia teemoja (Alasuutari 2011, 50-51).

Tähän opinnäytetyöhön kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä sopii erityisesti siksi, että tämä mahdollisti kasvokkaisen vuorovaikutuksen sekä yksilölliset mielipiteet ja kokemukset eri teemoittain. Kvalitatiivinen tutkimus sopii myös sen aineistolähtöisyyden vuoksi, jolloin myös saatiin teoriatietoa tutkittavaan aiheeseen. Laadullinen tutkimusmenetelmä tukee myös parhaiten tätä opinnäytetyötä.

Teemahaastattelun tarkoituksena on tutkia ja hakea vastauksia monenlaisiin ilmiöihin sekä ongelmiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87). Teemahaastattelussa tutkimusongelmasta valitaan keskeiset teemat ja aihealueet, joita haastattelussa on välttämä-

tön tutkimusongelman kannalta käsitellä. Tavoitteena on, että haastateltava saa antaa oman kuvaksena kaikista aihealueista (Vilkka 2005, 101-102). Teemahaastattelussa siirrytään eteenpäin aiemmin valittujen teemojen ja tarkentavien kysymysten mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87). Täten haastattelussa teema-alueet sekä aihepiirit ovat kaikille haastateltaville samat (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Valmiit teemat eli aihealueet käydään haastateltavan kanssa yhdessä läpi. Haastattelutilanteessa haastattelija esittää erilaisia kysymyksiä haastateltavalle, jotka koskevat haastateltavan faktoja, mielipiteitä sekä ajatuksia (Kananen 2008, 73). Etuna teemahaastattelussa on tarkentavien sekä syventävien kysymysten esittäminen. Tarkentavat ja syventävät kysymykset muodostuvat haastateltavien vastausten perusteella. Teemahaastattelussa korostuu ihmisten tulkinnat sekä merkitykset erilaisiin asioihin. Haastattelun tarkoituksena on löytää tarkoituksenmukaisia vastauksia tutkimuksen ongelmanasettelun, tarkoituksen tai tutkimustehtävän mukaan. Teemahaastattelussa aikaisemmin määritellyt haastattelun teemat pohjautuvat tutkimuksen viitekehukseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88).

Tässä opinnäytetyössä teemahaastattelu sisälsi kolme pääteemaa, joita olivat erityinen tuki varhaiskasvatuksessa, erityisen tuen tehtävät päiväkodissa ja erityinen tuki tulevaisuudessa. Teemahaastattelu sopii parhaiten opinnäytetyömme aihetta ajatellen siten, että tämä mahdollisti kasvokkaisen vuorovaikutuksen lastentarhanopettajien kanssa. Kyseinen haastattelumenetelmä mahdollisti haastateltavien omakohtaiset kerronnat merkityksistä, kokemuksista ja mielipiteistä eri teemoittain. Täten tämä mahdollisti myös syvällisen kirjoittamisen sekä laajemman ymmärryksen mahdollistamisen opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin.

4.3 Tutkimuksen kulku, aineiston keruu ja analysointi

Tutkimuskysymysten muotoilu opinnäytetyössämme vei eniten aikaa. Tutkimuskysymysten selkiytyttyä myös teoriaosuuden aihepiiri alkoi muotoutua. Tutkimuksen teoriaosuus rakentui lopulliseen muotoonsa kevään 2019 aikana. Teemahaastattelut toteutimme toukokuun alussa, minkä jälkeen aikataulutimme ja sovimme yhdessä erilaisista takarajoista, kuten litteroinnista, analysoinnista, johtopäätöksistä sekä muista olennaisista opinnäytetyöprosessin viimeisistä vaiheista. Teimme esim.

litterointia ja analysointia varten selkeään työnjaon, jotta työtaakamme helpottuisi ja samalla saisimme varmistettua mm. tutkimustulosten laadukkuuden ja monipuolisuuden, kun jokaista vaihetta on tarkastellut kaksi eri silmäparia. Olemme myös koko opinnäytetyöprosessin ajan sopineet erilaisista tapaamisista opinnäytetyöprosessin etenemisen varmistamiseksi. Mikäli jommallakummalla on ollut haasteita päästä fyysisesti paikalle, ovat ns. palaverit järjestetty muulla tavalla, kuten videopuheluiden välityksellä.

Tutkimuksemme analysointivaiheessa käytimme apunamme sekä teemoittelua että sisällönanalyysia. Teemoittelu on yksi yleisimmistä teemahaastattelun avulla kerätyn aineiston analysointitavoista. (Kvalimot, [viitattu 3.9.2019]). Sisällönanalyysi tässä tutkimuksessa puolestaan auttaa meitä esittämään dokumenttien sisältöä, eli tämän tutkimuksessa siis keräämäämme tutkimusaineistoa, sanallisesti ja mahdollisimman yksiselitteisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 91). Analyysia aloittaessamme, annoimme jokaiselle haastateltavalle oman koodin (H1, H2 jne.) haastattelujärjestyksen mukaan, minkä jälkeen aloimme analysoida haastatteluja pääteema kerrallaan (erityinen tuki varhaiskasvatuksessa, erityisen tuen tehtävät päiväkodissa ja erityinen tuki tulevaisuudessa). Tutkimusaineiston analyysia tehdessä on tärkeää, että tutkija pysyy koko analysointivaiheen ajan avoimena analysoinnin tuloksille (Bengtsson 2016). Saattaa olla, että tutkija törmää analysointivaiheessa johonkin sellaiseen ilmiöön tai näkökulmaan, jota ei ollut osannut odottaa. Tällöin on tärkeää osata tarttua uuteen näkökulmaan ja tarkastella sitä tutkimuksen aiheen näkökulmasta.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Ammattikorkeakouluopiskelijoina olemme sitoutuneet noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan antamaa ohjeistusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Hyvästä tieteellisestä käytännöstä voidaan puhua silloin, kun tutkimuksessa on kunnioitettu mm. henkilötietojen käsittelyä, tutkimuslupaa sekä aineistojen ja tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden anonymiteettia sekä silloin, kun tutkimuksessa on käytetty lähdemateriaalia laillisesti ja tarkoituksenmukaisesti. (Arene, [viitattu

3.9.2019]). Olemmekin tiedostaneet hyvän tieteellisen käytännön ohjeiden seuraamisen sekä kunnioittamisen tärkeimpänä vastuualueenamme jo opinnäytetyösuunnitelman laatimisesta lähtien.

Olemme huolehtineet, että kaikki vaadittavat asiakirjat, kuten tutkimuslupa ja haastattelulupa, ovat kunnossa. Kunnioitimme opinnäytetyöprosessimme aikana yhteistyökumppanin kanssa tehtyä sopimusta siitä, ettei kyseisen yksikön nimi tai kenenkään haastateltavan henkilöllisyys tulisi missään opinnäytetyön vaiheessa esille. Tutkimustuloksia analysoidessa käytimme haastateltavista kirjain- ja numerotunnisteita, jotta ketään haastatteluun osallistunutta ei olisi mahdollista tunnistaa. Säilytimme opinnäytetyöprosessimme aikana kerättyä ja syntynyttä aineistoa SeAMK:n pilvipalvelussa sekä muistitikulla. Kaikki opinnäytetyöprosessin aikana kerätty aineisto hävitettiin asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella validiteetin ja reliabiliteetin avulla. Validiteetin, eli sen, onko tutkimuksessa tutkittu sitä, mitä on luvattu, (Tuomi & Sarajärvi 2018, 120) toteutumista voidaan perustella esim. sillä, että aiheemme on tutkimuskysymysten muotoutumisen jälkeen pysynyt koko prosessin ajan samana. Koemme myös, että teoriaosuutemme tukee hyvin opinnäytetyön tutkimustulosten ja johtopäätösten osuutta. Tutkimuksen validiteetti vahvistuu myös sen osalta, että olemme tuoneet työhöemme suoria lainauksia litteroimastamme tutkimusaineistosta. Suorat lainaukset antavat työn lukijalle mahdollisuuden pohtia käsiteltyä aihetta omasta näkökulmastaan sekä luoda uudenlaisia johtopäätöksiä. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 433).

Reliabiliteetin, eli sen, ovatko tutkimustulokset toistettavia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 120), toteutumista voidaan puolestaan perustella esim. sillä, että vaikka teemahaastattelumme osallistuikin vain neljä (4) varhaiskasvatuksen opettajaa, toistui tutkimustuloksissamme samanlaiset näkemykset, kokemukset ja odotukset erityisen tuen osaamiseen liittyvissä teemoissa. Reliabiliteettia vahvistaa myös se, mikäli esim. kaksi tutkijaa päätyvät tutkimuksissaan sisällöltään samantyyllisiin johtopäätöksiin (Kyvyt [iitattu 24.9.2019]). Koemme, että tutkimuksemme reliabiliteettia vahvistaa myös se, että parityöskentelyn avulla meillä oli mahdollisuus analysoida tutkimustuloksiamme eri näkökulmista ja päätyä toistettaviin johtopäätöksiin.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa

Haastattelun alussa haastateltavat saivat kertoa omin sanoin mitä erityinen tuki heidän mielestään tarkoittaa. Erityinen tuki kuvailtiin lapsen erityisinä haasteina, johon lapsi tarvitsee varhaiskasvatuksessa tukea. Erityinen tuki nähtiin lapsen yksilöllisenä kasvun ja kehityksen tukemisena sekä lapsen tarpeisiin vastaamisena. Useammassa haastattelussa korostui, miten erityinen tuki on enemmän kuin normaali päiväkotiarhi.

Kyllä siihen erityiseen tukeen kuuluu nääkin lapset, joilla on ihan kielen kehityksen haasteita. Että niinkun tavallaan jossain voidaan ajatella, että ne on pieniä haasteita mutta me ajatellaan että ne on erityisen tuen tarpeessa ne lapset jotka tarvii puheterapiaa. (H1)

Joo erityinen tuki on sitä lapsen tarpeisiin vastaamista. (H3)

Se on jotain enemmän, ku normaali päiväkoti arki ja jotain mikä vaatii vähä enemmän. (H4)

Seuraavaksi haastateltavamme saivat kertoa, millaista osaamista erityisen tuen toteuttaminen vaatii heiltä työssään päivittäin. Useammassa vastauksessa korostui osaaminen, joka muodostui pedagogisesta, lapsen kehityksen ja menetelmäosaamisesta. Haastatteluiden mukaan osaaminen vaatii myös kouluttautumista, teorian ja tietoperustan aktiivista ylläpitoa sekä lisätiedon hankintaa. Haastatteluissa ilmeni myös, että erityisen tuen toteuttaminen vaatii päivittäin uusien asioiden opettelua, tästä esimerkkinä mainittiin tukiviittomat. Haastatteluiden mukaan päiväkodin henkilöstöltä toteuttaminen vaatii tilannetajua, läsnäoloa ja ennakoitua. Työkokemus, työyhteisön ja erityislastentarhanopettajan apu koettiin erityisen tuen osaamisen helpottavina tekijöinä haastateltavien päivittäisessä työssä.

Et semmosta niinkun koko aika itensä kouluttamista, lisätiedon hankkimista, taitojen hankkimista, sun täytyy opetella tukiviittomaa, sun täytyy ottaa kuvaohjaukset mukaan lapsen arkeen. Niinkun kaikkea semmosta, et sun täytyy niinkun aktiivisesti itteäs pitää ajantasalla. (H1)

No se vaatii sitä pedagogista osaamista, mut sit se vaatii toisaalta myös työkokemusta. (H4)

Esitimme haastateltaville kysymyksen erityisen tuen pedagogiikasta, jolloin haastateltavat saivat omin sanoin kertoa, millaista osaamista tuen toteuttaminen pedagogiikan näkökulmasta vaatii. Haastatteluista ilmeni, että pedagogiikka vaatii toiminnan suunnittelua, strukturointia sekä jatkuvaa arviointia. Pedagogiikan suunnittelussa tärkeänä pidettiin tietämystä lapsen tuen tarpeista. Erityisen tuen pedagogiikka koettiin liitettävän osaksi arjen toimintaa, jolloin myös kokonaisuuden hahmottaminen ja toiminnan soveltaminen on tärkeää. Erityisen tuen pedagoginen osaaminen ilmeni myös erilaisten menetelmien käyttönä esim. pienryhmien muodostamisena. Erityisen tuen pedagogisena osaamisena mainittiin myös jatkuva arviointi, jolloin on tarkasteltava, onko tavoitteet saavutettu ja mitä jatkossa voisi tehdä.

Mm... pedagogisia ratkaisuja jotenkin niinkun... tavallaan niinkun sen arjen sujuvoittamiseksi ja semmosta niinku strukturointia ja pedagogiikan tuominen siihen niinkun siihen työkaluksi. (H1)

Vaikka se olis toiminnallista tuolla pihalla tapahtuvaa leikkimistä ja siinä leikin lomassa koko aika ottaa semmosta kasvatuksellista ja pedagogista puolta esimerkein ja mallintaen. (H3)

... Lapsi ei nyt välttämättä hoksaakaan et mä nyt saan tässä nyt jotain erityistä tukea vaan se on semmosta niinku mielekästä sille lapselle ja se kanssa käyminen on lämmintä. (H2)

... Se vaatii toisaalta sitä niinkun moniammatillista yhteistyötäkin koska se ei vaan pelkästään yhden henkilön tai tiimin takana. (H4)

Pyysimme haastateltavia kertomaan esimerkkejä siitä, miten erityisen tuen osaaminen tulee heidän työssään esille. Useamman haastateltavan vastauksissa osaaminen ilmeni työssä suunnitelmallisuutena sekä arjen strukturointina. Päiväkodin henkilöstön osaamisessa tämän koettiin näkyvän johdonmukaisuutena sekä joustavuutena. Päiväkodin toiminnassa osaaminen korostui arjen sujuvoittamisena, toiminnan porrastuksena, kuvien käyttönä sekä päivärytmin läpikäyntinä. Näiden lisäksi erityisen tuen osaamisen koettiin olevan moniammatillista.

Et se on sitä arjen sujuvoittamista ja niitten erityisten tarpeitten jotenkin niinkun liittämisen siihen normaali toimintaan... (H1)

Yritetään kaikkeen leikkiinkin jotakin sellasta mikä auttaa lapsia eteenpäin. (H3)

Ja tota vaatii suunnittelua niinku siinä, että varsinki ku on ryhmä missä on paljo erityisen tuen lapsia niin että, sen suunnittelee sen päivän kulun niin että kuka on missäki (H2)

No se vaatii just näitä yhteydenottoja on neuvolaan, terapeuttiin, toimintaterapeuttiin mä mietin, että oliskos mulla nyt muita, mutta nyt ne ja sitte se toisalta sitte erityisopettajaan ja sen kans kommunikointia ... (H4)

Kysyttiin haastateltavilta, miten uusi varhaiskasvatuslaki tulee esille heidän päivittäisessä työssään päiväkodissa. Tämän kysymyksen kohdalla kahden haastateltavan vastauksen vaikuttavana tekijänä oli lyhyt työkokemus. Täten he eivät olleet vielä työskennelleet päiväkodissa vanhan varhaiskasvatuslain voimassaolon aikana. Kahden haastateltavan kohdalla he kokivat, että uusi varhaiskasvatuslaki tulee esille heidän työssään lapsen osallisuuden lisäämisenä. Yksi haastateltava koki, että varhaiskasvatuslaki ilmenee lapsien suhdeluina ja työnimikkeissä. Suunnittelu nousi myös muutamissa haastatteluissa ilmi, mutta kuitenkin hieman erilaisista näkökulmista. Yksi haastateltava koki, että uusi varhaiskasvatuslaki on lisännyt suunnittelu-aikaa hänen päiväkotityössään ja toinen haastateltava koki, että on arvioitava ensin omaa työtä ja sitten suunnitella toimintaa eteenpäin.

Se tulee esille varmaan nyt meidän niinkun kollegoitten kans niin puheessa ja sit käytännön tasolla niin että ne puheet siirtyy siihen et me ollaan paljon nyt puhuttu esimerkiks lapsen osallisuudesta. (H1)

Tää onki sillee aika hankala kysymys, ku mä sillee itekki oon niin niinku tuore tapaus vielä tässä työssä et mä en oo hirveesti sitä aikasempaa niinku nähny, että se oli justiin se uus laki jo niinku vireillä, ku oon itte alottanu, mutta mitähän mä ny vastaisin. (H2)

5.2 Erityisen tuen tehtävät päiväkodissa

Haastattelun toisessa ja kolmannessa teemassa keskityimme etsimään vastausta siihen, millaisia käsityksiä varhaiskasvatuksen opettajilla on uuden varhaiskasvatustlain määrittelemästä tehtäväalueiden jakamisesta? Ensin selvitimme, millaisia lapsen erityiseen tukeen liittyviä tehtäviä haastateltavilla on. Vastauksissa nousi esille jokaiselle lapselle yksilöllisesti laadittavaa varhaiskasvatussuunnitelma, jota voidaankin pitää yhtenä erityisen tuen toteuttamisen tärkeimpänä työkaluna. Muut työtehtävät liittyvät olennaisesti erilaisiin erityisen tuen menetelmiin.

Oikeastaan ensimmäisenä tuli mieleen, ku mä näitä luin niin lasten varhaiskasvatussuunnitelmat. Ja sit tietenkkin ihan arjen tehtävät, mitä saadaan ei ammattiryhmiltä tuolta. Sit niitä toteutetaan. (H1)

Siinä arjessa ensinnäkin niinku huomata onko lapsella erityiseen tukeen liittyviä juttuja ja sitte niinku tottakai ottaa niitä varhaiskasvatuskeskusteluissa esille. Sitte tottakai se toteutus, että ne (tukimuodot) ei oo vaan sielä paperilla, vaan vaan oikeesti tuodaan niitä sinne arkeen. (H2)

Varhaiskasvatussuunnitelmien lisäksi haastateltavat pitivät tärkeänä myös sekä huoltajien että moniammatillisen tiimin kanssa tehtävää yhteistyötä. Erityisesti varhaiskasvatuksen erityisopettajan (veo) konsultoinnin koettiin kuuluvan olennaisesti erityisen tuen tehtäviin.

Sä joudut niinkun laajemmin kattoon sitä tarviiksä lapsen vasu keskusteluun jotakin asiantuntijoita mukaan. Vanhempien kans tietenki yhdes mietitään sitä, että kuka tulee, tuleeko puheterapeutti, jos pääsee, tuleeko kelto jos pääsee tai tota tuleeko toimintaterapeutti jos pääsee tai ihan nyt kuka tahansa. (H1)

Jotta pääsimme syvemmälle tutkimuskysymyksissä, kysyimme haastateltavilta, millaisin perustein erityisen tuen tehtävät jaetaan tai miten ne tulisi jakaa päiväkodissa. Vastauksissa korostuivat ennen kaikkea varhaiskasvatuksen opettajan pedagoginen vastuu sekä erilaisen osaamisen hyödyntäminen yli ammattinimikerajojen. Jokainen haastateltava oli kuitenkin myös samaa mieltä siitä, että vaikka ryhmän pedagoginen vastuu kuuluukin varhaiskasvatuksen opettajalle, on jokaisen yksilöllistä erityisosaamista silti tärkeää hyödyntää.

erityisosaamista silti tärkeää hyödyntää.

Lastentarhanopettaja on se, jolla on kokonaisvastuu siitä oman ryhmänsä erityisen tuen tarpeessa olevasta lapsesta... Kyllä tietenkin koko tiimi osallistuu sen lapsen päivittäisen arjen sujumisen niin kun tavallaan hoitamiseen. (H1)

Tottakai se päätehtävä on niinku opettajan vastuulla mut siinä arjessa se tuen toteuttaminen on kyllä mun mielestä ihan kaikkien vastuulla. (H2)

Toisaalta vastuu on sillä opettajalla, mutta sitte taas käytetään sitä kokemusta ja osaamista ja intoa hyödyksi hoitajilta ihan ehdottomasti. (H4)

5.3 Erityinen tuki tulevaisuudessa

Tutkimusaineiston kolmannessa teemassa kysyimme, millaisia haasteita erityisen tuen toteuttamiseen haastateltavien mielestä liittyy. Selkeimmät haasteet ja ehkä jopa myös huolet, liittyivät ajan puutteeseen, suuriin lapsimääriin sekä riittämättömyyden tunteeseen ja omaan osaamiseen. Erityisesti ajan puute sekä suuret lapsimäärät koettiin vaikuttavan olennaisesti laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamiseen.

Se ikuinen tuska siitä, että mistä kaikesta mä löydän sen ajan siin arjes siihen lapsen tukemiseen. Et se on niin iso haaste, vaikka kuinka hyvin sä suunnittelet sen arjen, mut sitte sinne vielä ne erityisten tehtävien limittäminen niin se on aikamoinen paletti. (H1)

Se ajan riittäminen siihen, että ku on ne tietyt tavoitteet jokasella lapsella, että mitenkä sä kerkeet niitä sitte siinä niinku toteuttaa. (H2)

Mulla on kauhee murhe niinku siitä, että saako ne muut siinä ryhmässä sitä mun aikaa tarpeeksi... Tuleeko niille sitä mitä ne tarttee. (H3)

Aika on kyllä, koska välillä tuntuu, että siihen siinä arjessa ei vaan oo niin paljo aikaa sille lapsen yksittäiselle kohtaamiselle, mitä sä haluaisit. (H4)

Halusimme ottaa selvää myös siitä, millaisia odotuksia haastateltavilla on erityiseltä tuelta tulevaisuudessa sekä millaisena he näkevät varhaiskasvatuksen sosionomin työnkuvan erityisen tuen osaamisen näkökulmasta. Tulevaisuudelta varhaiskasvatuksen ammattilaiset odottivat selvästi ennen kaikkea ryhmäkokojen pienentämistä sekä lisäkouluttautumismahdollisuuksia.

Sitä mä niinkun aattelin, että se ois niinkun kaikkien lasten etu siinä ryhmässä, että ryhmäkokoja vois pienentää. Paitsi että nää erityisen tuen tarpees olevat lapset sais jotenki niinku enemmän aikaa ja mahiksia niihin omiin yksilöllisiin hommiin, niin sit myöskin siitä jäis aikaa tavallaan ja rauhaa ehkä enemmän niille muillekin (lapsille). (H1)

Että muuttuis se päiväkotia maailma niinku erityistä tukea tarvitsevien niinku kannalta sopivaksi. Pitäskö ehkä palatakki semmoseen pienempiin ryhmiin? (H2)

Ehkä toivoisin just sosionomeille mahdollisuutta kouluttautua tai jotain lisäkursseja tai jotain tällästä. Että olis niinku mahdollisuus vähä kartuttaa sitä omaa osaamista niinku vaikka sitten, jos olis työura jo alkanu niin olis vielä sen jälkeenki mahdollisuus hakeutua lisäkoulutukseen tai täydennyskoulutukseen. (H4)

Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamisen ja työnkuvan nähtiin painottuvan perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Positiivisena nähtiin myös varhaiskasvatuksen opettajan ja varhaiskasvatuksen sosionomin parityöskentelyn mahdollisuudet sekä sen tuomat hyödyt varhaiskasvatuksen laadun näkökulmasta.

Sosionomilla on kuitenkin niinku laajempi se osaaminen eri kentiltä. Että niinkun vois sitä sit soveltaa siinä. (H2)

Paras hyöty tulis sekä varhaiskasvatuksen opettaja että sosionomi molemmat tietäis sen lapsen asioista ja niistä, mitä sen kans olis tarkoitus tehdä. Jos opettaja paneutuu enemmän siihen pedagogiikkaan päivässä, niin sit taas ehkä sosionomi vastais sinne perheeseen liittyvästä yhteistyöstä. (H4)

Yksi haastateltavista toi tulevaisuuden odotuksissaan esille myös lisäresurssit, moniammatillisen yhteistyön sekä oppimisympäristön toimivuuden tilojen näkökulmasta.

Että olis oikeesti aikaa niille (lapsille) ja toisaalta sitte myös tilat sellaset, että seki on oma haasteensa. Ja sitte tottakai lisäresurssit, vois ajatella et niistä olis hyötyä. Sitte se, että olis kunnissa rakenne, että on erityisopettajia tarpeeksi ja on puheterapeuttia tarpeeksi. (H4)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastateltavat määrittivät erityisen tuen olevan lapsen kehityksen ja kasvun tukemista, jota varhaiskasvatuksessa tuetaan erilaisin menetelmin. Haastateltavat kuvasivat myös erityisen tuen olevan jotain normaalista päiväkotiarjesta poikkeavaa. Toteuttaminen varhaiskasvatuksessa vaatii varhaiskasvatuksen opettajilta sekä pedagogista että päivittäisen toiminnan osaamista. Päivittäisessä työssä osaamisessa korostui pedagogiikkaosaaminen, lapsen kehityksen tuntemus sekä erilaisten menetelmien tuntemus ja näiden käytön osaaminen päiväkodin toiminnassa. Haastateluissa ilmeni, että pedagoginen osaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelua sekä strukturointia. Haastateltavien kertomissa konkreettisissa esimerkeissä osaaminen ilmeni lapsen tuen tarpeen jatkuvana arviointina, oman työskentelyn arviointina sekä menetelmien käyttönä toiminnassa. Haastateltavien mukaan erityinen tuki edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä johdonmukaisuutta, joustavuutta sekä moniammatillista yhteistyötä muiden asiantuntijoiden kanssa.

Teemahaastattelun aikana havaitsimme, että haastateltavien työkokemus sekä koulutustausta vaikutti vastauksiin. Havaitsimme haastatteluiden aikana, miten työkokemus ja koulutus vaikuttivat myös vastauksien laajuuteen sekä yksityiskohtaisuuteen. Haastateltavat toivat vahvasti esille, miten erilaisiin koulutuksiin tarvittaisiin lisää erityiseen tukeen liittyviä sisältöjä. Tämän lisäksi haastatteluissa tuli ilmi, miten tärkeää on työyhteisön lisäkouluttaminen. Erityisen tuen osaamisen lisäksi tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen opettajat näkevät uuden varhaiskasvatuslain määrittämät erityisen tuen osaamisen tehtävien jakamisen. Lakiuudistuksen tarkoituksena oli uusien ammattinimikkeiden avulla selkeyttää varhaiskasvatuksen tehtäviä.

Erityisen tuen toteuttamiseen liittyvien haasteiden koettiin ensisijaisesti olevan yhteydessä kiireeseen. Kiireen puolestaan koettiin johtuvan liian suurista lapsimääristä sekä liian vähäisestä henkilöstöstä. Haasteiden koettiin vaikuttavan erityisesti siihen, toteutuvatko sekä lapselle että koko muulle ryhmälle asetetut pedagogiset tavoitteet varmasti tarkoituksenmukaisesti. Tulokset antavat siis paljon viitteitä siitä, että ryhmäkokojen koetaan vaikeuttavan laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamista. Riittävän henkilöstömitoituksen valvominen on varhaiskasvatuksessa erittäin

haastavaa, sillä päivittäistä henkilöstötarvetta tarkastellaan koko päiväkodin käyttö- ja täyttöasteiden mukaisesti eikä ryhmäkohtaisesti, kuten tutkimustulostemme perusteella olisi selkeästi tarkoituksenmukaista.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia on tehnyt paljon tutkimustyötä selvittääkseen varhaiskasvatuksen henkilöstön näkemyksiä ajantasaisimman varhaiskasvatuslain uudistuksista sekä niiden vaikutuksista varhaiskasvatuksen arjessa. Taloustutkimus- asiantuntijaorganisaatio teetti noin puoli vuotta lakiuudistuksen jälkeen kyselyn Talentian varhaiskasvatuksessa työskenteleville jäsenille. Tutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään varhaiskasvatuksen laatuun vaikuttavia tekijöitä. (Talentia, [viitattu 20.9.2019]). Lakiuudistuksen vaikutuksista näkyivät vahvasti suhdelukujen ylittymisenä, ryhmäkokojen toimimattomuutena sekä lasten yksilöllisen kohtaamisen haasteellisuutena. (Talentia, [viitattu 20.9.2019]). Tutkimustulostemme siis sisältävät huomattavan paljon samanlaisia piirteitä, joita myös muissa kyseistä aihepiiriä koskevissa tutkimuksissa on tullut ilmi.

Tutkimustulosten perusteella haastateltavien tulevaisuuden odotukset liittyvät vahvasti osaamiseen sekä erilaisiin keinoihin, joilla edellä mainittuja haasteita voitaisiin helpottaa. Kuten jo aikaisemmin johtopäätöksissä olemme todenneet, haastateltavat kokivat, että erityisen tuen osaaminen vaatii ajantasaista tietoa ja menetelmiä, jotta tuen toteuttaminen olisi riittävän laadukasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö perustelee uutta varhaiskasvatuslakia koskevassa tiedotteessaan, että lakiuudistuksen avulla on ensisijaisesti pyritty vahvistamaan varhaiskasvatuksen laatua henkilöstön koulutustasoa nostamalla (OKM, [viitattu 3.9.2019]). Tutkimustulostemme perusteella henkilöstön koulutustason nostamisen lisäksi olisi varhaiskasvatuksen laadun näkökulmasta kuitenkin erittäin tärkeää kiinnittää huomiota myös itse koulutusten sisältöihin, josta sekä erityisen tuen osaaminen että ammattialan erityisosaaminen osaltaan syntyvät.

Koulutusten sisällön tarkasteluun voi vedota myös ajankohtaisuutensa perusteella. Uuden varhaiskasvatuslain astuessa voimaan ei varhaiskasvatuksen sosionomin tehtävänkuvaa ollut vielä millään tavalla selvitetty. Siksi olikin mielenkiintoista tarttua tässä opinnäytetyössä myös siihen, millaisena alalla työskentelevät näkevät varhaiskasvatuksen sosionomin työnkuvan erityisen tuen osaamisen alueilla. Samalla saimme myös näkökulmia siitä, millaiset tehtäväalueet sosionomille voisi kuulua.

Sosionomit saavat koulutuksessaan vahvat sosiaalipedagogiset valmiudet, jotka myös haastateltavat kokivat sosionomin vahvuuksiksi erityisen tuen osaamisen näkökulmasta. Vaikka sosionomin tämän hetkisestä koulutuksesta löytyykin paljon sellaista sisältöä, joka tukee hyvin sekä erityistä tukea tarvitsevan lapsen huoltajien, että erilaisten palveluntuottajien kanssa tehtävää yhteistyötä, tulisi sitä tutkimustulostemme perusteella kehittää – samalla tavalla kuin muitakin varhaiskasvatuksen henkilöstön erityisosaamiseen liittyviä koulutussisältöjä.

Oli erittäin mielenkiintoista huomata, miten lähes jokainen haastateltava toi vastauksissaan esille erityisen tuen osaamisen ja koulutussisältöjen yhteyden ja merkityksen. Tutkimuksen aihepiiriä rajatessamme meitä olisikin kiinnostanut keskittyä sosionomikoulutuksen sisältöön tarkemmin – erityisesti siis erityisen tuen osaamisen näkökulmasta. Tutkimuksesta olisi kuitenkin tällöin tullut aivan liian laaja, joten koulutusten laajempi, yksityiskohtaisempi tarkastelu jäi tästä opinnäytetyöstä pois. Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutussisältöjen tutkiminen erityisen tuen näkökulmasta voisikin olla yksi erittäin hyvä jatkotutkimusaihe. Mitä osaamista tukevia sisältöjä siellä on ja mitä sinne tarvittaisiin lisää? Mikä tekee juuri sosionomista, yliopistopohjaisesta varhaiskasvatuksen opettajasta tai lastenhoitajasta erityisen tuen toteuttamisen erityisosaajan?

7 POHDINTA

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää, millaisia käsityksiä varhaiskasvatuksen opettajilla on uuden varhaiskasvatuslain määrittelemästä erityisen tuen osamisesta ja tehtäväalueiden jakamisesta. Opinnäytetyöprosessi oli sekä ajatuksia herättävä, mielenkiintoinen mutta myös haastava. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa oli aihealue, joka kiinnosti meitä molempia todella paljon. Tästä syystä meidän olikin helppoa jakaa ideoita ja ajatuksia tutkimusprosessista. Tutkimuksen tekeminen parityönä oli välimatkasta huolimatta sujuvaa ja mutkatonta aina tutkimusprosessin alusta loppuun saakka. Parityöskentely motivoi asettamaan erilaisia tavoitteita ja vastuualueita sekä toteuttamaan ne sovitussa aikataulussa.

Opinnäytetyön aihe muotoutui hyvinkin nopeasti, mutta tutkimuskysymysten muotoilu ja teoriaosuuden kirjoittaminen oli aikaa vievää. Teoriaosuuden sisällön suunnittelu ja samaan aikaan käynnissä olleen harjoittelujakson yhteensovittaminen loivat haasteita. Tuntui, kuin prosessi olisi tässä vaiheessa jollakin tapaa pysähtynyt. Henkilökohtaisesti haastavaksi koimme myös opinnäytetyön ohjaajan vaihtumisen kesken prosessin. Hetkellisesti tuntui siltä, kuin olisimme joutuneet takaisin lähtötilanteeseen. Tähän tuli kuitenkin muutos, kun saimme yhteistyötahomme kanssa kirjoitettua tutkimusluvut kuntoon sekä sovittua teemahaastatteluiden ajankohdan.

Opinnäytetyömme haastatteluosuudet sujuivat mielestämme erittäin hyvin. Kävimme ennen haastatteluja yhdessä läpi, miten toimimme tilanteissa ja annoimme aikaa haastateltavien mahdollisille kysymyksille. Mielestämme haastattelurunko toimi erittäin hyvin, sillä saimme tutkimuskysymyksiämme ajatellen merkityksellisiä vastauksia. Mielestämme myös haastattelutilanteet olivat luotettavia ja avoimia. Haastattelutilanteissa saamamme vastaukset sekä tutkimuksesta saadut palautteet loivat myös uutta motivaatiota tutkimuksen tekoon. Tunsimme aiheemme monella tapaa merkitykselliseksi, sillä erityinen tuki varhaiskasvatuksessa on selvästi aihe, jonka toteuttamisen eri vaiheisiin olisi tärkeää kiinnittää enemmän huomiota.

Litteroinnin vaativuudesta huolimatta se oli yhdessä haastatteluiden ja analysointivaiheen kanssa opinnäytetyöprosessin mielenkiintoisin vaihe. Tuloksia läpikäydessä opinnäytetyön tarkoitus myös kirkastui entisestään, eli tutkimme siis tärkeää

ja ajankohtaista aihetta. Olemme molemmat myös sitä mieltä, että saimme tuloksista paljon enemmän irti parityöskentelyn ansiosta. Tulosten analysointi ja pohtiminen toivat mielestämme opinnäytetyöhömmä monipuolisempia näkökulmia sen sijaan, että tuloksia olisi tarkastellut vain yksi henkilö. Vaikka koimmekin haastattelurunkomme toimivaksi, olisimme kuitenkin joidenkin kysymysten kohdalla voineet kysyä vielä hieman lisää tarkentavia kysymyksiä.

Tutkimuksemme antoi mielestämme todella monipuolisen kuvan varhaiskasvatuksen opettajien ajatuksista, kokemuksista ja toiveista erityisen tuen toteuttamisen eri vaiheista sekä osaamisesta ja tehtäväalueista. Tutkimustuloksemme osoitti, miten paljon erilaisia asioita erityisen tuen suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyy. Sen lisäksi, että siihen liittyvät vahvasti sekä koulutuksen ja työkokemuksen kautta saatu osaaminen että ammattinimikkeiden mukaiset erityisosaamisalueet, vaikuttavat siihen olennaisesti myös erilaiset itse varhaiskasvatuksen toteuttamiseen liittyvät ajankohtaiset säädökset. Tutkimustuloksia läpikäydessämme tunnistimmekin yhtymäkohtia jo harjoitteluissa kohtaamiimme ilmiöihin. Erityisesti ajan sekä yksilöllisen tuen yhdistämisen haasteet olivat asioita, joihin olimme jo aikaisemmin opintojemme aikana kiinnittäneet huomiota.

Varhaiskasvatuksen tarkoituksena on toteuttaa laadukasta varhaiskasvatusta, tunnistaa lasten ja perheiden tuen tarpeita, ennaltaehkäistä niitä ja puuttua niihin. Tutkimustulostemme perusteella koemmekin, että varhaiskasvatuksen laadun näkökulmasta erilaisia uudistuksia laadittaessa olisi tärkeää ottaa huomioon suhdelukujen merkitys; lapsimäärä, tuen tarve ja henkilöstön riittävyys. Yksi potentiaalisista jatkotutkimusaiheista olisikin perehtyä syvällisemmin varhaiskasvatuksen henkilöstön ajatuksiin laadukkaana varhaiskasvatuksen toteuttamisen liittyvistä haasteista. Millaisia haasteita se sisältää, mistä niiden koetaan johtuvan ja millaisiin toimiin niiden selvittämiseksi olisi tarpeellista ryhtyä? Millaista osaamista vaaditaan, mitä koulutukselta toivotaan ja mitä päättäjien toivottaisiin huomaavan? Erityisen tuen näkökulmasta aihetta voisi tutkia myös yksittäisten diagnoosien näkökulmasta; millaista osaamista varhaiskasvatuksen henkilöstöltä vaaditaan esimerkiksi autismin kirjon diagnoosien kohdalla?

LÄHTEET

A 23.8.2018/753. Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uud. p. Tampere: Vastapaino.

Alijoki, A. & Pihlaja, P. Pedagogiset rakenteet ja ratkaisut lasten erityisen tuen tarpeiden näkökulmasta. Teoksessa: Hujala, E. & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS- kustannus, 263-275.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene oy (Arene). Ei päiväystä. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavana: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ammattikorkeakoulujen%20opinn%C3%A4ytet%C3%B6iden%20eettiset%20suositukset.pdf>

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Teemoittelu. [Verkkosivu]. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavana: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Bengtsson, M. 2016. How to plan and perform a qualitative study using content analysis. Teoksessa: NursingPlus Open. [Verkkojulkaisu]. Volume 2, Pages 8-14. [Viitattu 9.9.2019]. Saatavana: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352900816000029>

Diak. Ei päiväystä. Competence requirements for Bachelor of Social Services graduates. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.9.2019]. Saatavana: <https://www.diak.fi/en/assessment/competence-requirements-ba-of-social-services/>

ePerusteet. Ei päiväystä. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.6.2019]. Saatavana: <https://eperusteet.opinto-polku.fi/#/fi/ops/9016024/esiopetus/tekstikappale/9017889>

HE 40/2018. Varhaiskasvatuslain kelpoisuuksia ja henkilöstörakennetta koskevat säännökset sosionomien osalta. [Verkkosivu]. [Viitattu 4.4.2019]. Saatavana: <https://www.talentia.fi/talentia/talentian-tavoitteet/talentia-vaikuttaa-varhaiskasvatuksessa/varhaiskasvatuslain-kelpoisuuksia-ja-henkilostorakennetta-koskevat-saannokset-sosionomien-osalta/>

Heinämäki, L. 2000. Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa. Helsinki: Tammi.

Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa: erityispäivähoito- lapsen mahdollisuus. Helsinki: Stakes.

- Heiskanen, N. 2018. Tuen prosessit ja lähtökohdat. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS- kustannus, 95-118.
- Helenius, A. & Lummelahti, H. 2018. Varhaiskasvatus: perusteita. Helsinki: BoD-Books on Demand.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen: erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. [Verkkajulkaisu]. Saarijärvi: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. [Viitattu 3.6.2019]. Saatavana: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kananen, J. 2008. Kvali: kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karila, K. 2019. Mitä on varhaiskasvatuksen pedagogiikka? [Verkkolehtiartikkeli]. Nyt on pedagogiikan aika 1/2019, 9-11. [Viitattu 12.6.2019]. Saatavana: https://www.lastentarha.fi/uploads/2019/01/62b0f739-pedagogiikan-aika-3painos_nayttis3.pdf
- Karila, K. & Nummenmaa A-R. 2001. Matkalla moniammatillisuuteen – Kuvauskohteena päiväkotia. Juva: WS Bookwell Oy.
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito: työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kontu, E. & Suhonen, E. 2008. Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kotkan varhaiskasvatussuunnitelma. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Erityinen tuki. [Viitattu 22.1.2019]. Saatavana: <https://peda.net/kotka/varhaiskasvatus/vp3/5lkjot/5ppa/tta/erityinen-tuki>
- Kuntatyönantajat (KT). 20.9.2018. Ohje KVTES. [Verkkosivu]. [Viitattu 30.7.2019]. Saatavana: <https://www.kt.fi/ohjeet/kvtes/varhaiskasvatuslaki-kelpoisuudet-henkilostorakenne>

- Kyvyt.fi. Tutkimussuunnitelma. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu 24.9.2019]. Saatavana: <https://kyvyt.fi/group/heinosen-opetussivut/untitled-3>
- L 13.7.2018/540. Varhaiskasvatuslaki.
- Lahti, S., Mäki, A. & Pihlaja, P. Tilat ja niiden toimivuus. Teoksessa: P, Pihlaja. & E. Kontu (toim.) Arjen moninaisuutta: erityisryhmät päiväkodissa. Helsinki: Stakes, 32–36.
- Lastentarhanopettajaliitto. Ei päiväystä. Varhaiskasvatuksen opettajan laaja-alainen osaaminen. [Verkkosivu]. [Viitattu 12.6.2019]. Saatavana: <https://www.lastentarha.fi/uploads/2019/03/b942de1b-juliste-suomi.pdf>
- Onnismaa, E-L., Kalliala, M. & Tahkokallio L. Koulutuspoliittisen paradoksin jäljillä – Miten varhaiskasvatus muotoutui sosiaalialan koulutuksia suosivaksi. [Verkkoartikkeli]. Kasvatus & Aika 11 (3) 2017, 4-20. [Viitattu 4.4.2019]. Saatavana: <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68720/30156>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). 12.4.2018. Uusi varhaiskasvatuslaki: lapsen etu keskiöön, henkilöstön osaamiseen panostetaan. [Verkkosivu]. [Viitattu 3.9.2019]. Saatavana: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uusi-varhaiskasvatuslaki-lapsen-etu-keskioon-henkiloston-osaamiseen-panostetaan
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.6.2019]. Saatavana: https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf
- Opetushallitus. 2019. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- Pedanet. Ei päiväystä. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa Äänekoskella. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.6.2019]. Saatavana: <https://peda.net/opetussuunnitelma/ksops/vasu-2017-pohja/5/5ttv/ttv2/hojks>
- Pihlaja, P. 2006. Erityisryhmän tunnuspiirteet. Arjen moninaisuutta: erityisryhmät päiväkodissa. Helsinki: Stakes, 15-20.
- Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma!: Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.
- Ruusuvuori, J. Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysi. [Verkkokirja]. Tampere: Vastapaino. [Viitattu 24.9.2019]. Saatavana: Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Sandberg, E. 2018. ADHD ja oppimisen tuki: huomioi yksilölliset tarpeet ja vahvuudet. Jyväskylä: PS- kustannus.

SuPer ry. Ei päiväystä. Lähihoitaja lastenhoitajana varhaiskasvatuksessa. [Verkkopublication]. [Viitattu 4.4.2019]. Saatavana: https://www.superliitto.fi/site/assets/files/34433/lahihoitaja_lastenhoitajana_varhaiskasvatuksessa_web.pdf

Talentia. 21.2.2019. Varhaiskasvatuskyselyn tulokset herättävät huolta – alalle tarvitaan muutosta NYT! [Verkkosivu]. [Viitattu 20.9.2019]. Saatavana: <https://www.talentia.fi/blogi/varhaiskasvatuskyselyn-tulokset-herattavat-huolta-alalle-tarvitaan-muutos-nyt/>

Tehy. Ei päiväystä. Henkilöstömitoitus varhaiskasvatuksessa. [Verkkosivu]. [Viitattu 4.4.2019]. Saatavana: <https://www.tehy.fi/fi/apua/tyosuojelu/henkilostomitoitus-varhaiskasvatuksessa>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Viitala, K. 2008. Lapsuus ja erityinen tuki päivähoidossa. Teoksessa: E. Kontu & E. Suhonen. Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino, 9-34.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

Liite 1. Lupakysely haastateltaville

Liite 2. Teemahaastattelun runko

Liite 1. Lupakysely haastateltaville

Hyvät varhaiskasvatuksen opettajat!

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita Seinäjoen ammattikorkeakoulusta. Olemme opinnäytetyöprosessissamme hyvässä vauhdissa ja seuraavana olisikin vuorossa teemahaastatteluiden toteuttaminen. Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, millaisia käsityksiä varhaiskasvattajilla on erityisen tuen osaamisesta sekä miten erityisen tuen osaamisen tehtävät jaetaan uuden varhaiskasvatuslain myötä.

Tutkimuksessa syntyneen aineiston käsittelyssä noudatamme salassapitosäännöksiä eikä päiväkodin tai teemahaastatteluun osallistuneiden nimiä tulla julkaisemaan missään vaiheessa opinnäytetyömme raportointia.

Teemahaastattelun kysymysrunko löytyy seuraavalta sivulta. Mikäli haluat kysyä enemmän opinnäytetyöstämme tai jokin asia jäi askarruttamaan, meihin voi ottaa yhteyttä joko puhelimitse tai sähköpostitse.

Ystävällisin terveisin

Jenni Kuoppala

jenni.kuoppala@seamk.fi

Emilia Soidinaho

emilia.soidinaho@seamk.fi

Paikka ja päivämäärä

Haastateltavan allekirjoitus

Haastateltavan nimenselvennys

Liite 2. Teemahaastattelun runko

TEEMAHAASTATTELU

1. ERITYINEN TUKI VARHAISKASVATUKSESSA

- Mitä erityinen tuki on mielestäsi?
- Millaista osaamista mielestäsi erityisen tuen toteuttaminen vaatii päivittäisessä työssä?
- Millaista osaamista mielestäsi erityisen tuen toteuttaminen vaatii varhaiskasvatuksessa / varhaiskasvatuksen pedagogiikassa?
- Kertoisitko esimerkkejä siitä, miten varhaiskasvatuksen erityisen tuen osaaminen näkyy työssäsi?
- Miten uusi varhaiskasvatuslaki tulee esille päivittäisessä työssäsi päiväkodissa?

2. ERITYISEN TUEN TEHTÄVÄT PÄIVÄKODISSA

- Millaisia lapsen erityiseen tukeen liittyviä tehtäviä sinulla on?
- Miten erityisen tuen tehtävät jaetaan päiväkodissa?
- Millaisin perustein tehtävien jako tehdään?
- Miten tehtävän jako sinun mielestä tulisi tehdä?

3. ERITYINEN TUKI TULEVAISUUDESSA

- Millaisia haasteita mielestäsi erityisen tuen toteuttamiseen liittyy päivittäisessä työssäsi?
- Millaisia haasteita mielestäsi erityisen tuen toteuttamiseen liittyy varhaiskasvatuksessa / varhaiskasvatuksen pedagogiikassa?
- Millaisia odotuksia sinulla on liittyen erityisen tuen osaamiseen, jos ajatellaan varhaiskasvatuksen tulevaisuutta?